KAZI NA WAJIBU WA MAAFISA WA SERIKALI WALIOCHAGULIWA

MASENETA

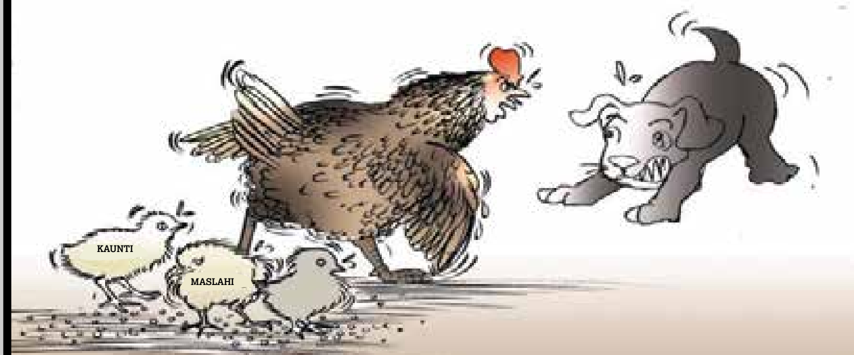

Jukumu la Seneta ni kutetea maslahi ya Kaunti

MWAKILISHI WA WANAWAKE

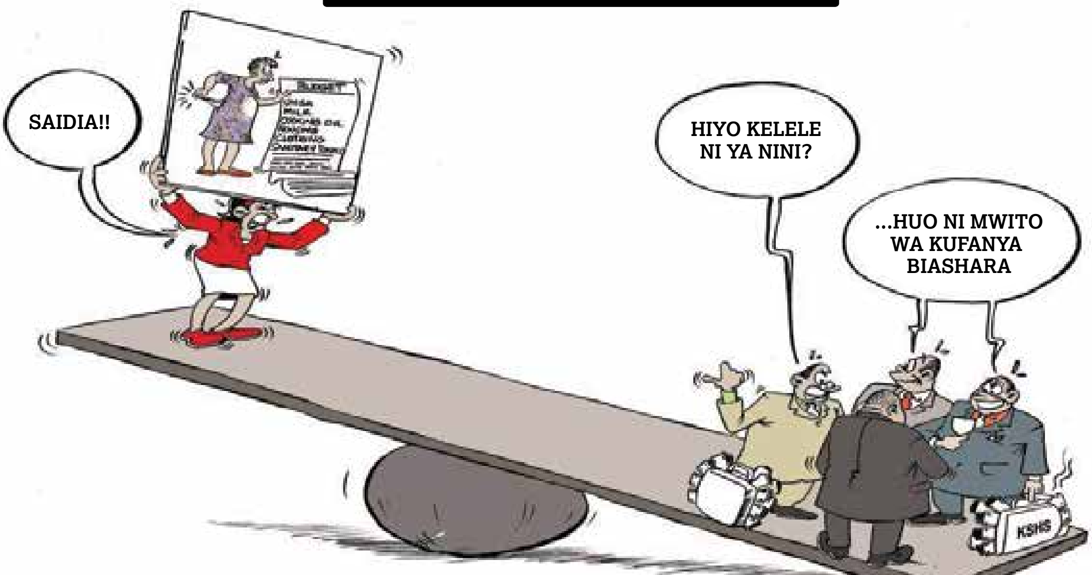

Tangu uhuru, wanawake wamekua wachache sana katika Bunge; na sauti zao kutosikika

KUFANYA MABADILKO KAMILI KUTOKA ZAMANI

Pamoja Tutetee Haki

TUME YA HAKI ZA BINADAMU KENYA

Pamoja Tutetee Haki

KENYA HUMAN RIGHTS COMMISSION

Kazi na wajibu wa Maafisa wa Serikali Waliochaguliwa

Toleo lililorekebishwa
Machi 2014

ISBN: 9966-941-81-9

Kimechapishwa na:

Tume ya Haki za Binadamu Kenya (KHRC)
Mkabala na Valley Arcade, Barabara ya Gitanga,
Sanduku La Posta 41079, 00100 GPO, Nairobi, Kenya.
Simu: +254020-2106709 / 2044545/202106763
Nukunishi: +254 020-3874997
Barua pepe: admin@khcr.or.ke
Tovuti: www.khrc.or.ke

Sehemu zote za chapisho hili zinaweza kutolewa bure, mradi Tume ya Haki za Binadamu Kenya
Imeridhi.

© KHRC 2013

Yaliomo

1.0 UTANGULIZI……………………...……………………………………...……………5

1.1 Maafisa wa Serikali Waliochaguliwa 7

1.2 Uamuzi wa Malipo ya Maafisa wa Serikali Waliochaguliwa katika Serikali ya Kenya.. 9

2.0 KANUNI YA MGAWANYO WA MADARAKA……………………………………………………………...……...……... 10

2.1 Vithibiti na visawishaji kupitia matawi matatu ya serikali 12

2.2 Kazi muhimu za Watunga sheria wote - Kikanda, Kitaifa, Seneti na Bunge la Kaunti: ……..13

2.3 Kazi na wajibu wa wabunge katika ngazi ya kikanda- Jumuiya ya Afrika Mashariki..18

2.2.1 Mwakilishi wa eneo Bunge katika Bunge la Kitaifa (MPs) 20

2.2.2 Mwakilishi wa Wanawake kwa Bunge la Kitaifa (MPs) 22

2.2.3Maseneta……………………………………………...…………………………………….24

2.3.1Wawakilishi wa Kaunti..27

3.0 MAAFISA WA SERIKALI WALIOCHAGULIWA KATIKA SERIKALI KUU YA KITAIFA.. 29

4.0 MAAFISA WA SERIKALI WALIOCHAGULIWA KATIKA SERIKALI YA KAUNTI …......................….......……….... 34

4.1 Kazi ya Gavana na Naibu wa Gavana.…………………..………………………...……………..…..34

5.0 MAJUKUMU / KAZI ZA RAIA………......………...……………………………………..38

Shukrani

Tume ya Haki za Binadamu Kenya (KHRC) inashukuru zaidi Mashirika ya Jamii ya Haki za Binadamu (HURINETs) zinazoendelea kusisitiza kuwa kuna pengo la maarifa juu ya nini hasa wanachofanya wanasiasa, ni kiasi gani wanachopata na hivyo, ukosefu wa kigezo madhubuti cha kupima utendaji kazi wao.

Ari ya kuziba pengo hili ndilo lililohamasisha chapisho hili. Tunatumaini kwamba itashawishi shauku ya wasomaji ya jinsi gani serikali katika ngazi ya kaunti na kitaifa zinavyofaa kuendesha na kuchangia ushiriki wa raia ambao sasa ni haki na wajibu ulioainishwa katika katiba ya Kenya. Ni matumaini yetu kwamba chapisho hili litakuwa na manufaa kwa wakaguzi wa kijamii na wakufunzi wengine katika kutambua wajibu wa waliobeba jukumu na jinsi wanavyopaswa kuwajibika kwa kazi zipi.

KHRC inamshukuru sana Nduta Kweheria ambaye aliukubali wito wa kukusanya huu uchapisho ulio mpana na rahisi pia. KHRC pia inawashukuru Grace Mutung'u, Davis Malombe, George Morara, Peter Kibiru, Lillian Kantai, Bill Mureithi, Vincent Musebe, Jamilla Wahome na Beryl Aidi, Samuel Oyomo, Charles Ouma na Grace Were kwa mchango wao kwa uhariri wa muhtasari huu.KHRC pia inamshukuru Mathias Botany na Wilson Njenga kwa kutafsiri kwa lugha ya Kiswahili na kuhariri chapisho hili.
Hatimaye, lakini kwa vyovyote vile si mwisho, KHRC inatoa shukrani kwa Ubalozi wa kifalme wa Norwei (RNE) kwa kusaidia chapisho la kwanza lanakala hii Machi 2013,Shirika la Msaada la Kikristo,Nairobi waliopiga chapa nakala hii April 2013 na Waendeshaji wa Mpango wa Uajibikaji(DAP) waliosaidia kwa uchapishaji wa toleo la pili lililorekebishwa Machi 2014.KHRC inathamini uendelezi wa msaada kutoka mashirika yao katika nyadhifa tofauti.

Kuhusu KHRC

Tume ya Haki za Binadamu Kenya (KHRC) ni Shirika lisilo la Kiserikali (NGO) lililoanzishwa mwaka wa 1992. Tangu uanzilishi wake, KHRC imefanya kazi kwa kuelekeza kukita haki za binadamu na misingi ya demokrasia katika Kenya. Tume ya KHRC ni tofauti na Tume ya Kitaifa ya Haki za Binadamu (KNCHR) ya Serikali ambayo ilianzishwa mwaka wa 2003.

KHRC ina mikakati na mchakato wa kujiongoza katika kufanikisha Dira: Haki za binadamu kwa nchi na jamii; Dhamira: Kuendeleza haki za binadamu, maadili ya kidemokrasia, heshima ya binadamu na haki ya kijamii; na kwa kufanya kazi kuafikia Lengo la: kuimarishwa kwa haki za binadamu zinazozingatia utawala bora katika ngazi zote.
Malengo muhimu ya KHRC katika kipindi cha 2013-18 yatakayotekelezwa kwa mipango nne yaani: -

i) Haki na Utawala;
ii) Usawa na Kutobagua;
iii) Haki za Kiuchumi na Jamii; na
iv) Maendeleo ya Kishirika na Taasisi endelevu.

Kazi Yetu

KHRC ina historia ndefu ya uwezo na mshikamano kamilifu katika kukabiliana na haki mbalimbali za binadamu na masuala ya ukiukaji katika ngazi mbalimbali za jamii. Hili limefanikiwa kwa utumishi wa mbinu za haki kwa utafiti; harakati za kujenga ushirikiano wa kijamii; nyaraka za ukiukwaji wa haki za binadamu, uchechemuaji wa ushahidi na utetezi.

KHRC imekuwa na uwezo wa kutambua sehemu za kiingilio za haki za binadamu na kutoa uongozi wa kitaalamu unaohusisha mfumo wa haki za binadamu kwa sekta mbalimbali katika jamii na hivyo kupanua mjadala wa wafuasi wa haki za binadamu. Mashuhuri ni kuwa, KHRC imekuwa kipao mbele kwa uanzilishi wa kazi ya kushughulikia maisha na haki za kazi, masuala ya wasagaji; ukaguzi wa kijamii kupitia Manifesto ya Watu na Mipango ya Alama; mageuzi ya kikatiba, uchaguzi tawala ;na masuala ya haki ya mpito yote kutokana na mtazamo wa haki za binadamu.
KHRC pia imekuwa katika harakati za kueneza haki za binadamu kwa kukuza Mashirika ya jamii ya Haki za Binadamu (HURINETs) na kuatama mashirika machanga ya kutetea haki za binadamu katika ngazi zote; na kufanya kazi na mitandao mingi, miungano na majukwaa mengine katika ngazi za ndani, kitaifa, kikanda na kimataifa.

Kudumu kwa mafanikio ya KHRC ni sifa inayotokana na watumishi wenye ashiki sana, wenye uwezo na nidhamu mbalimbali za haki, nia ya na uwezo wa kukabiliana na matukio mbalimbali na mifumo ya ukiukaji wa haki za binadamu katika jamii. Kwa njia ya kazi zake, KHRC kwa kiasi kikubwa imechangia uzalishaji wa bwawa la kitaifa na kimataifa la wafanyakazi wanaotambulika kwa haki za binadamu na wasomi ndani ya nyanja ya utawala na haki za binadamu.

Hatimaye, KHRC imepata mafanikio yake kupitia utawala mzuri wa shirika na ufanisi katika Ufuatiliaji na Mifumo ya Tathmini (M & E) ambayo inajitahidi mara kwa mara kuboresha.

10. Utangulizi

Raia wakiandamana kupinga kutowajibika. Asili:KHRC

Katika miaka 50 ya uhuru wa Kenya na uchaguzi kumi kwa ujumla, haijawahi kuwa wazi kwa raia wengi nini hasa kazi ya Wabunge na wamiliki wengine waliochaguliwa ofisi.

Mwaka wa 2007, Manifesto ya watu ya KHRC na Mpango wa Alama uliwekezwa kwa nguzo ya kwamba Manifesto ya vyama vya siasa na ahadi za utendaji wa maendeleo wao haukuwa na maana sana kwa wapiga kura bali kuwa ni rangi zakutengenisha kundi moja la wapiga kura kutoka kwa lingine na zaidi kwa mtazamo wa kikabila badala ya itikadi[1]. Mambo mawili makubwa yameangazia pengo hili la ufahamu wa umma kwa majukumu na wajibu wa wale waliochaguliwa.

Uchaguzi wa 2013 kwa uhakika ndio wa kwanza kufanyika chini ya katiba mpya ilioidhinishwa rasmi mwezi wa Agosti 2010. Katiba imeunda nafasi sita za kujazwa kupitia kuweka alama karatasi sita za kupiga kura. Hili ni ongezeko kutoka nafasi tatu za uchaguzi zilizokuwepo tangu uhuru. Ripoti ya uangalizi wa uchaguzi wa KHRC ya Februari 2013 ambayo pia iliangalia ufahamu wa watu wa nafasi za kuchaguliwa za Kikatiba (iliochapishwa 3 Machi 2014) ilionyesha kwamba zaidi ya asilimia 80 % ya wananchi hawajui au hawana uhakika kuhusu kiwango cha mipaka ya uchaguzi . Zaidi ya hayo, zaidi ya asilimia 70% hawawezi kueleza wazi majukumu ya Rais licha ya nafasi hii ya kuchaguliwa kuwepo tangu uhuru;na chini ya asilimia 25% wako na ujasiri wa kujua kazi za wanaomiliki nafasi zingine za kuchaguliwa : - Seneta (asilimia 13%) ,Mwakilishi wa wanawake (asilimia 15%), Gavana (asilimia 24%) na Mwakilishi wa Kaunti (asilimia 16%). Hili pia limeonekana kupitia uchunguzi wa mashirika mengine ya kiraia[3].

Hii imefanywa ngumu zaidi na uhakika ya kwamba kwa mara ya kwanza,Katiba inahitaji wapiga kura kuangalia uadilifu na uwezo wa viongozi waliowateua kwa ofisi pamoja na ukweli kwamba uchaguzi wa kitaifa wa Machi 2013 inasanjari na Kenya kuwa na washukiwa watatu wanaokabiliwa na mashtaka katika Mahakama ya Jinai ya Kimataifa (ICC).

madai ya uhalifu wa jinai dhidi ya ubinadamu ambayo yalitokea wakati wa uchaguzi mkuu wa 2007. Kumekuwa na mjadala mkubwa wa umma iwapo wale waliofunguliwa mashitaka na ICC wameafikia viwango vya uadilifu kwa maafisa wa serikali waliochaguliwa au kama watakuwa na uwezo wa kutekeleza majukumu yao na wakati huo huo kuhudhuria kesi kule ICC mjini Hague

1 Nduta Kweheria,Manifesto ya Wapiga Kura ni Muhimu kwa Uwakilishi halisi,Gazeti la Nation,Novemba 3,2007,uk 14
2 Kuhesabu muda hadi Uchaguzi wa Machi 2013:Ripoti ya Muda ya Uangalizi wa Kura,KHRC,2013 http://www.khrc.or.ke/resources/publications/doc_download/52-countdown-to-the-march-2013-general-elections-interim-election-report.html

Pili, Bunge la kumi (2008 na 2013) walifurahia mishahara na marupurupu kiasi cha Ksh 851, 000 kwa mwezi, wakati mapato kwa utaji wa Kenya ilikuwa chini ya Ksh2, 000 kwa mwezi (Yaani mara 425 chini ya malipo ya wabunge kila mwezi na kima cha chini cha malipo cha Ksh4, 050 kwa mwezi; hivyo mara 210 chini ya malipo ya wabunge kila mwezi. Wabunge hao hao wa Bunge la 10 katika mwezi wa Oktoba 2012 walipitisha Muswada wa kujilipa wenyewe 'malipo ya kustaafu' zaidi ya Ksh 9 Milioni (USD 110,000)kwa kila mmoja kwa wabunge 210. Kama huu Muswada ungepita wakati huo, ingekuwa na maana kwamba kwa Ksh 2,000 kwa mwezi, ingechukua miaka 61 kwa Mkenya wa kawaida kupata Ksh9M ya bonasi ambayo wabunge walijipendekezea wenyewe.Zaidi ya bonasi, mapendekezo ya malipo ya kustaafu ya wabunge yalikuwa pamoja na hati za kusafiria za kidiplomasia kwa ajili yao na wapenzi wao, mazishi ya kitaifa na kuruhusiwa kuingia sehemu za watu mashuhuri wanapofika uwanja wa ndege. Pendekezo hili lilipingwa kupitia maandamano ya KHRC na mashirika mengine ya kiraia na kilio cha umma kwa vyombo vyote vya habari na hii ilisababisha Rais kuondoa bonasi hizo kwa nusu.

Aidha, Bunge hilo la Kumi lilimshawishi aliyekuwa Waziri wa Fedha Mheshimiwa Njeru Githae kuidhinisha (siku ya Januari 2, 2013) kutolewa kwa zaidi ya Ksh10 Bilioni kwao kwa mfumo wa hazina ya maendeleo ya maeneo bunge(CDF) ili kutekeleza miradi ya CDF ikisalia wiki nane tu kabla ya Uchaguzi Mkuu wa Machi 4, 2013. Hii ilisimamishwa kupitia uamuzi wa mahakama[4].

Waandamanaji nje ya jengo la Bunge Nairobi tarehe 9 Oktoba, 2012 baada ya watunga sheria kujipigia kura kupata $110,000 zaidi. Asili:CNN

3 Tazama Ripoti ya Ugatuzi ya Kituo cha Africa cha Utawala Wazi(AfriCOG),Juni 2012 inayopatikana http://www.africog.org/reports/devolution iliangaliwa Machi 14,2013
4 Aridhihali nambari 71 ya 2013,kuhusisha uamuzi wa kikatiba wa kupeana Ksh.10.1 Bilioni kwa kamati ya uongozi ya CDF ili wabunge waweze kukamilisha miradi. Ona http://www.tisa.or.ke/uploads/Court-Order.pdf iliyoangaliwa Machi 14, 2013

Ukweli wa kwamba wengi wa wananchi hawajui mipaka ya uchaguzi au kazi ya wale wanaowachagua kuchukua ofisi inaonyesha kwamba i) wapiga kura hawaambatanishi uchaguzi na upatikanaji wa haki kwa njia ya upokeaji wa huduma ; ii) wapiga kura hawadhani kwamba ushuru wanaolipa unastahili kwa wao kudai kiwango fulani cha utendaji, ambayo ina maana kwamba wapiga kura wamekubali utendakazi usioridhisha kutoka kwa wale waliowachagua. Hii inapaswa kuwa sababu ya kushtusha; zaidi ya hivyo, wakati mtu anapouliza swali **"Kama si matarajio ya ubora na utoaji wa huduma kwa wakati, na utendaji kazi wa viongozi waliochaguliwa au kwa wapiga kura kupata thamani ya fedha zao (Kodi) , inayowafanya Wakenya kupiga kura katika uchaguzi mkuu, je nini?"** Kwa hakika hii ni sehemu inayohitaji masomo zaidi.

Nini hasa mamlaka, majukumu, wajibu au kazi ya wabunge (MPs) na maafisa wa serikali waliochaguliwa kuhudumu ili wapate malipo na faida wanazopata, na hata kufikiri wao wanahitaji zaidi?

Muhtasari huu unatoa maelezo mafupi ya majukumu mbalimbali ya maafisa wa serikali waliochaguliwa wanapaswa kufanya. Muhtasari huu umetengezwa kukabiliana na masomo[5] ambayo yalibainisha haja ya kujenga uwezo wa wabunge kuelewa na kutekeleza bora majukumu yao. Muhtasari huu pia unatambua haki ya na wajibu wa ushiriki wa raia ambao sasa unatambuliwa katika Katiba ya Kenya, 2010. Pia ina nia ya kuwasaidia wananchi kuelewa nini kazi ya kila mmoja wa maafisa wa serikali waliochaguliwa, kuwa na ufahamu wa kiasi gani yeye kama mlipa ushuru anamlipa kila afisa wa serikali aliyechaguliwa kutenda kazi na kuleta hamasa ya kwamba. Katiba inaruhusu raia kuwaita na kuwaondoa mamlakani maafisa wa serikali waliochaguliwa ambao hawatendi kazi zao kikamilifu (Kifungu 104) na kwenda kwa uchaguzi tena. Hatimaye, muhtasari huu unatoa wajibu ambao wananchi wanapaswa kuchukua ili kuhusika kama raia.

1.1 Maafisa wa Serikali Waliochaguliwa

Katiba ya Kenya (Kifungu 260) inatafsiri "Serikali", kama mujumuiko wa afisi , asasi na taasisi nyingine zinazojumuisha serikali ya Jamhuri chini ya Katiba. Katiba inaorodhesha maafisa wa serikali kwa kujumuisha afisi zote sita zinazomilikiwa na viongozi sita waliochaguliwa katika uchaguzi mkuu wa kwanza tarehe 4 Machi 2013 chini ya mfumo wa ugatuzi wa serikali kulingana na Katiba ya Kenya,2010. Hivyo basi,wanasiasa wote waliochaguliwa wanaotumikia serikali ya kitaifa-Rais,Naibu Rais,Seneta na wawakilishi wa Bunge la Kitaifa na serikali ya Kaunti-Gavana,Naibu Gavana na wawakilishi wa Bunge la Kaunti (MCAs) wote ni maafisa wa serikali.

Kifungu cha 73 cha Katiba ya Kenya kinatambua kuwa mamlaka yaliyopewa afisa wa serikali ni kwa imani ya umma kwa kutekelezwa katika namna ambayo (i) ni thabiti na kwa madhumuni ya malengo ya Katiba; (ii) inaonyesha heshima kwa watu; (iii) inaleta heshima kwa taifa na heshima kwa ofisi; na (iv) kukuza imani ya umma katika uadilifu wa ofisi. Katiba ya Kenya inampa afisa wa serikali jukumu la kuhudumia watu, badala ya nguvu ya kuwatawala.

Kanuni elekezi za uongozi na uadilifu ni pamoja na (a) uteuzi kwa misingi ya uadilifu binafsi, uwezo na uwepo, au uchaguzi huru na wa haki; (b) usawa na uadilifu katika maamuzi, na katika kuhakikisha kwamba maamuzi hayasukumwi na ubaguzi, upendeleo, dhamira zisizofaa au vitendo vya rushwa; (c) kujitolea kimsingi kwa maslahi ya umma, kuonyeshwa kupitia (i) uaminifu katika utekelezaji wa wajibu wa umma; na (ii) tamko la maslahi ya kibinafsi yanayoleta migogoro na wajibu wa umma; (d) uwajibikaji kwa umma kwa maamuzi na vitendo; na (e) nidhamu na kujitolea katika huduma kwa watu.

5 Uchunguzi Wazi wa Bajeti,2012,na Mpango wa Kuimarisha Bunge la Africa(APSP) ya kuangalia bajeti inayoendeleza faharasa ya Bunge la Africa(API) wamenakili kwamba kuna haja ya kujenga uwezo wa watunga sheria kufanya kazi yao vilivyo.Uchunguzi wa Wazi wa Bajeti ni huru kwa kuchunguza uwazi wa bajeti,uwajubikaji,na ushirikiano ulimwenguni.Ona http://www.internationalbudget.org iliyoangaliwa Machi 14,2013.

Afisa wa Serikali anafaa kuwa na nidhamu,katika maisha ya umma na rasmi, katika maisha binafsi, au katika muingiliano na watu wengine, kwa namna ambayo inazuia (a) mgongano wowote kati ya maslahi binafsi na kwa wajibu wa umma au rasmi; (b) kuacha maslahi yoyote ya umma au rasmi kwa ajili ya maslahi binafsi, au (c) kudhalilisha ofisi inayoshikiliwa na afisa.

Duniani kote , wananchi hupiga kura ili kuweka wanasiasa katika ofisi kama maafisa wa serikali . Kila raia ikiwa ni pamoja na watoto ,wasio na ajira, wagonjwa na wazee kisha hulipa ushuru kila wakati wao hununua bidhaa zozote (kama vile chakula , gesi ya kupikia au mafuta ya taa , sabuni nk), anapolipa nauli ya usafiri katika matatu au njia nyingine ya usafiri au anapolipia huduma ya maji, umeme au hata gharama za mitihani . Ushuru huu, ambao serikali unaita kama mapato yaliyokusanywa kutoka kwa raia wake kupitia kutoa fedha hutumika kulipa wale waliochaguliwa maafisa wa serikali na maafisa wote wa umma wanaoshiriki katika utoaji wa huduma kama polisi, maafisa wa gerezani na uchunguzi, maafisa wa leba na elimu, wahadhiri katika vyuo vikuu vya umma na vya kibinafsi, kilimo, maafisa wa mifugo na uvuvi, madaktari, wauguzi , wahasibu, majaji, mahakimu, mwendesha mashitaka na wanasheria wanaofanyia serikali kazi, wahandisi na makarani) katika serikali za kitaifa na kaunti. Mapato yanayopatikana kutoka ushuru wa wananchi pia hutumika kufadhili miundombinu kama vile ujenzi wa shule , hospitali, barabara nk au kulipa mikopo serikali imechukua kujenga miundombinu iliyo na gharama kubwa kama vile barabara, reli, hewa na bandari ; na wa kufadhili utafiti na maendeleo ya kiteknolojia.

Ni muhimu kwamba kila nchi iwe makini juu ya uwiano wa mapato serikali hupata kila mwaka inavyotumika kulipa mishahara, ujenzi wa miundombinu mpya na kudumisha iliyopo, ununuzi wa vifaa muhimu (kama vile magari ya polisi, vifaa vya matibabu) na wasambazaji (kama vile madawa, mbolea na madawa ya wadudu) na kile hutumika kwa ajili ya utafiti na maendeleo. Wasiwasi umeonyeshwa juu ya mishahara mikubwa Kenya[6] , kama inavyo onekana kwa njia ya migomo mingi ya viwanda na maafisa wa umma kulalamika juu ya malipo duni, upungufu wa wahudumiaji na vifaa kwa taasisi za umma. Uchunguzi[7] umebaini kuwa licha ya Kenya kuwa juu kidogo tu ya Nchi Maskini zenye Madeni Makubwa (HIPC) kiasi; inalipa maafisa wa serikali waliochaguliwa wake juu sana kuliko vile Wabunge katika nchi zilizoendelea wanalipwa kama inavyoonekana katika takwimu ya SRC, KURASA ya 12.

Kuna tofauti kubwa kimalipo kati ya maafisa wa serikali waliochaguliwa Kenya ukilinganisha na raia wa kawaida anayelipa mishahara yao kupitia kulipa ushuru. Pato la pa capita ni 2000 kwa mwezi inayomaanisha kwamba Wabunge wanapata 400zaidi na rais 900zaidi kuliko raia wa kawaida anachopata kwa mwezi. Pamoja na Kenya kutegemea uchumi wa kilimo kwa kiasi kikubwa na kima cha chini cha sasa kuwa shilingi 4,350 kwa mwezi, wabunge wanapata 200zaidi na rais 400zaidi ya idadi kubwa ya wafanyakazi na wakulima wadogo walioajiriwa na sekta ya kilimo.

1.2 Uamuzi wa Malipo wa Maafisa wa Serikali Waliochaguliwa katika Serikali ya Kenya

Jedwali lililo chini linatoa muhtasari wa kiasi cha fedha walipa kodi hulipa viongozi kufanya kazi hizi katika muda wa miaka mitano kwa kila afisa.Walipa ushuru wa Kenya katika kipindi cha 2013-2018 watatumia kiasi kikubwa cha fedha kwa kulipa zaidi ya watu 2000 waliochaguliwa, kuteuliwa na kuchaguliwa kufuatia uchaguzi mkuu wa Machi 4, 2013. Hii inawajumuisha Rais na Naibu wa Rais (2); angalau Wajumbe 350 wa Bunge; angalau Wajumbe 68 wa Seneti,

6 Ripoti ya Februari 2013 ya SRC
7 Ripoti ya Uchunguzi wa Ukosefu wa Usawa
8 Mahakama kuu zaidi mnamo Desemba 2012 iliamua kuwa Kifungu cha 81(b) cha Katiba kinachosema,"si zaidi ya theluthi mbili ya viongozi katika mashirika ya umma wasiwe wa jinsia moja," na ifanywe kwa utaratibu.Hata hivyo,uamuzi huu haushurutishi Baraza la Kaunti kwa kifungu cha 77(2) kinasema,"Baraza la Kaunti litakuwa na viti maalum vya wanachama ili kuhakikisha kwamba si zaidi ya theluthi mbili ya wanachama kwa Baraza wawe wa jinsia moja"

Magavana 47,Naibu wa Magavana 47 na Spika 47 wa Mabaraza za Kaunti; na angalau Wawakilishi 1450 wa Wadi katika Bunge la Kaunti. Hii ni idadi ndogo kabisa kwa sababu, kutochaguliwa kwa uchaguzi wanawake yamaanisha kutakuwa na uteuzi, ili kupata theluthi mbili[8] ya jinsia hasa katika Baraza la Kaunti, ambapo sheria hii itatumika mara tu baada ya Uchaguzi Mkuu wa 2013.

Kwa mujibu wa Tume ya Mishahara na Malipo (SRC)[9], makadirio ya ujira Kenya yamechukua zaidi ya asilimia 35% ya ushuru / mapato yaliyokusanywa kila mwaka na ni juu ikilinganishwa na nchi nyingine za Afrika (asilimia 29.5%); Bara Asia (asilimia 23.1%) na Umoja wa Ulaya (asilimia 16.3%). Ijapokuwa mapitio yamependekezwa, bado ni muhimu kuhakikisha kwamba wote waliochaguliwa na walipa ushuru wana ufahamu wa ubora wa kazi wanaopaswa kutarajia kutoka kulipa kiasi kikubwa na kufuatilia mara kwa mara utendaji ili kupata thamani ya fedha zao.

Ofisi ya Kuchaguliwa	MAPENDEKEZO YA MISHAHARA KILA MWEZI		JUMLA KWA MWAKA(CHINI)	JUMLA YOTE KWA NAFASI ZA WALIOCHA-GULIWA	JUMLA YA YOTE WALIOPOKEA KWA MTU MMOJA KWA	JUMLA YA WALIYOPOKEA KATIKA NAFASI ZOTE KWA MIAKA TANO
	MINIMUM	MAXIMUM				
1.Rais(1)	1,237,500	1,650, 000	14,850,000	Ksh 14,850,000	Ksh 74,250, 000	Ksh 74,250,000
2.Naibu Rais(1)	1,115,625	1,487,500	13,387,500	Ksh 13,387,500	Ksh 66, 937, 500	Ksh 66,937, 500
3.Spika wa Baraza la Kitaifa(1)	990,000	1,155,000	11,880,000	11,880,000	59,400,000	Ksh 59,400,000
4. Naibu Spika wa Bunge la Kitaifa (1)	792,000	1,056,000	9,504,000	Ksh9,504,000	Ksh47,520,000	Ksh47,520,000
5.Mbunge wa Bunge la Kitaifa (Angalau 349)	532,500	710,000	6,390,000	Ksh6,390,000	Ksh31,951,000	Ksh11,150,900,000
6.Spika wa Seneti (1)	1,237,500	1,320,000	14,850,000	14,850,000	74,250,000	Ksh 74,250,000
7.Naibu Spika wa Seneti (1)	990,000	1,056,000	11,880,000	11,880,000	59,400,000	Ksh 59,400,000
8.Mjumbe wa Seneti (67)	532,500	710,000	6,390,000	Ksh6,390,000	Ksh31,951,000	Ksh2,140,717,000
9.Gavana (47)	640,681	854,241	7,688,172	7,688,172	38,440,860	Ksh1,806,720,420
10.Naibu Gavana(47)	461,250	615,000	5,535,000	5,535,000	27,675,000	Ksh, 1,300,725,000
11.Spika wa Baraza la Kaunti (47)	225,000	00,000	3,600,000	3,600,000	18,000,000	Ksh 846,000,0000
12. Mjumbe wa Baraza la Kaunti(Angalau 1450+ 772 wajumbe wateule)	180,000	240,000.	2,160,000	4,799,520,000	23,997,600,000	Ksh 23,997,600,000

Asili: Tume ya Mishahara na Marupurupu(SRC),Notisi ya Gazeti la Serikali Nambari.2885,2886,2827 na 2888 Marupurupu na faida ya Maafisa wa Serikali katika Serikali Kuu,tarehe 2 Februari 2013 na ilianza,Machi 1,2013- Imerekebishwa tarehe 28 Septemba 2013

Uchunguzi[10] umeonyesha kuwa wapiga kura ambao hufurahi kuadhimisha ushindi na kuja katika ofisi za viongozi waliowapigia kura kwa mara nyingi hawaridhishwi na utendaji kazi wao kadri ya miezi 3-6 baada ya uchaguzi mkuu. Hii inaibua maswali kuhusu ya kutoridhishwa kwa watu kama wapiga kura, tu miezi 3-6 kabla walikuwa na shauku na kuamini wanaweza kufanya kazi hiyo waliochaguliwa kufanya. Inawezekana kuwa sababu ni kutoelewa jukumu la waliochaguliwa maafisa wanatarajiwa kutenda dhima ipi?

9 Tume ya Mishahara na Malipo,Uamuzi wa Malipo wa maafisa wa serikali Kenya,Februari 2013
10 Uchunguzi wa IPSOS Machi 2014 wa Utendaji wa Serikali ya Jubilee

Sehemu inayofuata inaeleza kwa ufupi dhima-kazi muhimu,majukumu na maelezo ya kazi ya kila maafisa wa serikali waliochaguliwa.

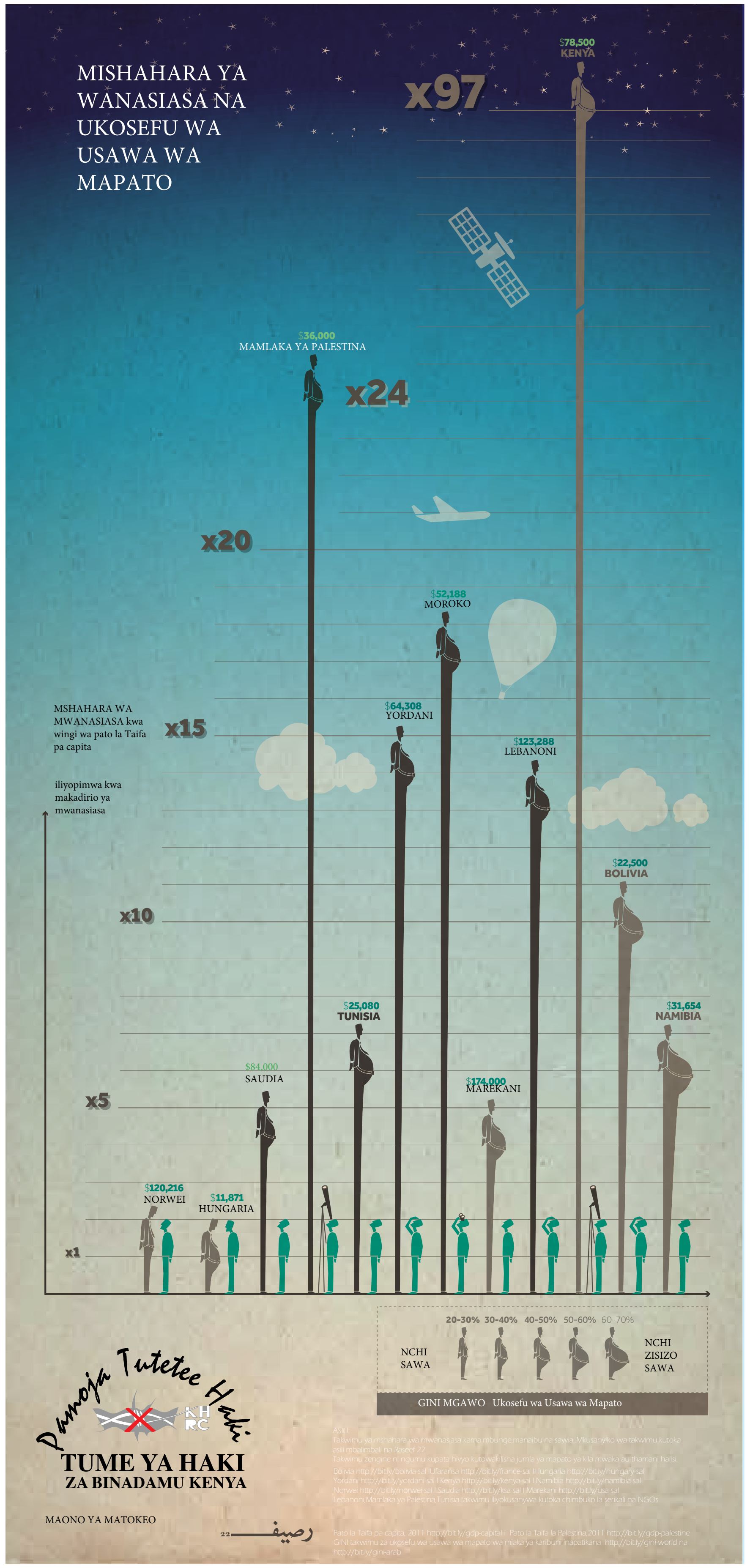

2.0 Kanuni ya Mgawanyo wa Madaraka

Bunge kongwe duniani linapatikana Iceland(Althing) lililoketiwa mara ya kwanza karne ya kumi tarehe Juni 23,0930. Asili:Wikipedia

Aina ya kwanza ya serikali ililimbikizia mamlaka katika mtu mmoja; Mfalme dhahiri. Huyu mtu alikuwa mkuu wa serikali, kuongoza majeshi ya taifa lake na maoni yake binafsi kimsingi yalikuwa sera ya taifa ya kigeni. Mfalme dhahiri pia alikuwa mkuu wa kutengeza sheria (bunge) ambaye maoni yake na ya wale walio karibu naye kuamua nini ilikuwa sheria au kinyume cha sheria, alijaribu wahalifu na kuamua ambaye alikuwa na hatia au wasio na hatia na ni adhabu ipi inapaswa kutolewa kwa wale waliopatikana wamevunja sheria. Mfalme dhahiri pia alikuwa mkuu wa wasii / Utekelezaji. Yeye aliamua ushuru gani unapaswa kulipwa na jinsi unafaa kukusanywa na nani. Mfalme dhahiri pia aliashiria nani anafaa kuajiriwa katika vikosi vya jeshi au polisi na kuamua kama wanapaswa kulipwa na kiasi gani. Wale wote waliofanya kazi kwa watawala na kwa ugani kwa taifa pia walipeana taarifa moja kwa moja au kwa wale alikuwa amewachaguwa binafsi. Jukumu la wananchi katika ufalme dhahiri lilikuwa kulipa ushuru na kutii sheria bila ya kuhoji au kulalamika kuhusu mwenendo wa viongozi wao.

Bila mshtuko, matumizi mabaya ya madaraka wa uongozi dhahiri ilikuwa kama jambo la kawaida, mara nyingi kupitia ushawishi wa wale walio karibu na mfalme. Maandiko mbalimbali ya kihistoria ikiwa ni pamoja na Biblia inaelezea mifano mingi ya matumizi mabaya ya madaraka katika hadithi kama vile maamuzi ya sheria ambayo yalihitaji wananchi wote kuabudu mfalme na wale wasiofuata kuadhibiwa kwa njia ya mauti katika kuwekwa kwa pango la simba, au kukatwa kichwa. Wengi pia walikufa katika magereza.

Leo hii, neno 'Mfalme Dhahiri' ambaye mara nyingi hakuchaguliwa lakini kurithi kiti chake cha enzi imebadilishwa na neno 'dikteta' ambayo inakamata mkusanyiko huo wa mamlaka kwa mtu mmoja, tofauti tu ni kuwa mara nyingi madikteta huja mamlakani kupitia uchaguzi na mara nyingi huwa maarufu kabisa wakati wa uchaguzi na hivyo maneno yao huwa na ushawishi mkubwa juu ya mwenendo wa kitaifa. Mfano ni Ujerumani wakati Adolf Hitler alipoingia mamlakani kwa njia ya uchaguzi na alikuwa maarufu sana mwanzoni mwa utawala wake. Hata hivyo, kwa sababu ni rahisi sana kwa wananchi kuwacha kiongozi maarufu kuendesha shughuli zake bila kuchunguza, ni mara nyingi viongozi hao kwa urahisi kuwa madikteta kama hakuna mfumo wa wazi wa kuangalia mamlaka yao au kama mfumo si madhubuti kuzingatiwa.

Baada ya maelfu ya miaka ya kujaribu aina mbalimbali za serikali, imekuwa wazi kwamba mkusanyiko wa mamlaka kwa mtu mmoja unaweza kufanya watu wazuri wawe viongozi wabaya au kuwafanya kuacha urithi usio wa haki, uongozi mbaya ambo utafanya taifa lolote kuwa maskini kwa sababu wasaidizi wake wanatumikia mamlaka vibaya kwa jina la kiongozi kabisa.Kiongozi wa Uhabeshi Haile Selassie ni mfano wa karibuni wa Afrika. Utambuzi huu unaonyeshwa bora kwa msemo "Mamlaka huchanganya na mamlaka kabisa huharibu".

Majukumu ya serikali ni mengi na tofauti. Ni muhimu kugawa kazi hizi miongoni mwa matawi maalum, hivyo kuwa jukumu la kufanya liwe wazi na haisababishi mkusanyiko wa mamlaka katika tawi moja. Mgawanyo wa madaraka ya kiserikali chini ya katiba yoyote hufanyika katika njia mbili - wima na mlalo..

Historia ya Kenya inatambua kuwa mabadiliko mengi yaliyofanywa katika Katiba ya uhuru yalisababisha mkusanyiko wa madaraka katika urais. Kwa hivyo Katiba ya Kenya, 2010 inasisitiza kanuni ya mgawanyo wa madaraka na inataka kuepuka kabisa kuzingatia mamlaka katika kituo kimoja au mtu.

Katika Katiba ya Kenya, 2010, kupunguza mamlaka ya kifalme dhahiri au dikteta yamefanikiwa kwa kutawanya mamlaka kimlalo kwa matawi matatu ya serikali; Bunge, Serikali-Mtendaji na Idara ya Mahakama katika Kenya. Hii ni dhana maalumu katika Kenya kwa sababu ilikuwepo katika Katiba ya uhuru. Hata hivyo, kwa sababu ilikuwa ikitumika sana vibaya na kupuuzwa katika miaka hamsni ya uhuru wa Kenya,kuna hitajika kufanywa elimu ya uraia juu ya matumizi yake bora.

Katiba imetumia chombo au mfumo uitwao ugatuzi kugawanya madaraka wima kwa kujenga ngazi mbili za serikali - ya taifa na kaunti.

Kifungu cha 6 (2) cha Katiba kinasema kwamba "serikali katika ngazi ya kitaifa na kaunti ni tofauti na baina ya tegemezi na zitafanya uhusiano wao juu ya msingi wa mashauriano na ushirikiano." Kifungu cha 191 ambacho kinaauni migogoro kati ya kaunti na serikali za kitaifa kinaweka wazi kwamba serikali ya kaunti haiko chini ya serikali ya kitaifa. Hii ni kupitia njia ya kwamba kifungu cha 191 (4) kinatafakari na kutambua kwamba kuna wakati ambapo sheria ya kaunti itakuwa ipo juu ya sheria za kitaifa.

Ushauri na ushirikiano pia ni muhimu kupitia ukweli kwamba mabunge ya kaunti yatakuwa yakitunga sheria ambayo itakuwa inatekelezwa katika ngazi ya kaunti. Ili kufanya hivyo, kutakuwa na haja ya kujenga uwezo kwa ajili ya mashtaka kwa ukiukaji wa sheria ya kaunti. Hii inaleta haja ya kushauriana kati ya kaunti na Kiongozi wa Mashtaka (DPP) na hata ikiwezekana kufanyika majadiliano kwa ajili ya uhamisho chini ya kifungu cha 187 ya kazi ya kuendesha mashtaka kama itapatikana, kazi hizi ni bora kufanywa na serikali ya kaunti. Uhamisho bado una maana kwamba udhibiti hatimaye bado utakuwa wajibu wa DPP.

2.1 Vithibiti na Visawishaji Kupitia Matawi Matatu ya Serikali

Katiba ya Kenya inatekeleza kanuni ya mgawanyo wa madaraka kwa mlalo na wima.Inagawanya madaraka wima kwa kukabidhi ugatuzi ambao unajenga ngazi mbili za serikali - ya taifa na kaunti.

Mlalo, serikali ina matawi tatu kila moja ikiwa na kazi maalum - Bunge ambalo huunda sheria na hasa sheria za matumizi ya mapato ya kitaifa;Serikali-Mtendaji ambayo hutekeleza sheria ilioidhinishwa na matumizi ya bajeti yaliopitishwa kama sheria na bunge; na Mahakama, ambayo inasuluhisha migogoro na kutafsiri sheria[11]. Kila tawi lina mamlaka tofauti na huru na maeneo ya uwajibikaji hivyo kwamba hakuna tawi lina mamlaka zaidi kuliko tawi lingine.Kila tawi huthibiti na husawisha tawi lengine.

Bila mfumo wa vithibiti na visawishaji kila taasisi itaweza kuwa na madaraka mingi; sheria kwa yenyewe na katika mchakato wa kukandamiza wengine katika matawi mawili kurudia katika kifalme kabisa au udikteta. Mgawanyo wa madaraka unahakikisha kwamba kila tawi liko na mamlaka kikatiba juu ya lengine.

Kwa mfano, mtendaji rasimu ya bajeti ya kitaifa na mawaziri lakini hawawezi kutumia mapato ya taifa kutekeleza bajeti hii mpaka bunge kuidhinisha bajeti kwa kupitisha Makadirio ya Matumizi kuwa sheria ambayo inaruhusu matumizi. Kwa njia hii, tawi la sheria huangalia ni jinsi gani serikali inatumia ushuru wa watu wake. Hii ina maana kwamba serikali-mtendaji (Mamlaka ya Mapato Kenya, wizara na serikali kaunti wanaokusanya ushuru kwa mfano ingawa ushuru, leseni,gharama ya huduma nk) hawezi kukusanya kodi na kutumia mapato haya bila kuangaliwa bungeni kwa kupitia mswada wa matumizi huo na njia nyingine kama vile Mdhibiti wa Bajeti, Mkaguzi Mkuu wa Hesabu, Kamati ya Umma ya Hesabu ya bunge nk kwamba kushikilia serikali-mtendaji kuwajibika kwa ajili ya matumizi ya rasilimali za serikali.

Mfano mwingine wa matawi matatu ya serikali kuhudumia kama vithibiti na visawishaji juu ya kila moja ni wakati bunge inapiga kura kuanzisha kesi za kinidhamu dhidi ya wanachama wa Tume ya Huduma ya (JSC) (mahakama) na rais - mtendaji huwa na tume ya kuchunguza nidhamu za majaji. Au wakati bunge hupiga kura kupanua au mamlaka ya mahakama au ya rais. Vile vile wakati mahakama hufanya maagizo kuelekezwa dhidi ya mtendaji na mahakama kama mfano wakati mahakama inatangaza kupitia ilani ya gazeti kwamba SRC ni kinyume na katiba, kwamba si kuingiliwa na kazi ya tawi lengine lakini ufunuo muhimu ya mfumo wa vithibiti na visawishaji. Yote haya ni udhihirisho wa mafundisho ya mgawanyo wa madaraka.

Chini ya Katiba ya Kenya, 2010 matawi ya serikali la wabunge na serikali-mtendaji sasa iko katika ngazi mbili - Kitaifa na Kaunti. Hii ina maana kwamba maafisa nane wa serikali waliochaguliwa kufuatia uchaguzi wa Machi 2013, nne, yaani Rais, Naibu Rais na Gavana na Naibu Gavana kutumikia katika tawi la Mtendaji wa serikali, wakati wengine wanne kutumikia katika tawi la wabunge wa serikali yaani Mwakilishi wa Eneo Bunge (MP) na mwakilishi wa wanawake wa Bunge la Taifa, Seneta na Mwakilishi wa wadi katika Bunge la Kaunti (Mwakilishi wa Kaunti).

Kazi na wajibu ya wale wanaohudumu katika Serikali-Mtendaji ni tofauti na wale waliochaguliwa viongozi wa kuwahudumia katika Bunge. Muhtasari huu unaeleza kwa kifupi: -

i) kazi kwa ujumla na majukumu ya wabunge wanne waliochaguliwa katika Kenya; kisha inaelezea tofauti kidogo katika majukumu ya mbunge hutekeleza.

ii) kazi maalum na majukumu ya Rais na makamu wa rais, ni tofauti na jukumu la Gavana na naibu wa gavana, ambaye hutumikia katika serikali ya kitaifa na ya kaunti mtawalia.

11 Mwanafilosofia Baron Montesquieu wa Ufaransa alisisititiza mamlaka mingi yakiwa sehumu moja ni hatari na yanaweza leta ukatili kwa serikali.Ametambulika kama mwanzilishi wa nadharia ya kutenganisha mamlaka.

2.2 Kazi Muhimu za Watunga Sheria wote - Kikanda, Kitaifa, Seneti na Bunge la Kaunti

Mojawapo ya mabadiliko makubwa ambayo Katiba ya Kenya 2010 ilileta ni katika ufafanuzi na muundo wa 'Bunge'. Kifungu cha 93 (1) kinasema kwamba Bunge la Kenya sasa liko mara mbili; Bunge na Seneti. Hii ina maana kwamba neno 'Mwakilishi Bungeni' au Mbunge sasa inamaanisha maafisa wote waliochaguliwa ambao hukaa katika Bunge la Taifa na Seneti.

Katika ngazi ya kitaifa, tawi la uundaji sheria lina maana ya Bunge la Kitaifa na Seneti. Kenya iko katika Jumuia ya Afrika Mashariki (EAC) ambalo pia lina matawi matatu ya serikali – Serikali utendaji, Bunge na asasi ya Mahakama. Wabunge ambao wapiga kura huchagua katika Bunge la Kenya ndio wanaoteua wabunge wa Bunge la Afrika Mashariki (EALA). Hii ina maana kwamba uchaguzi wa watu kitaifa kwa ujumla una ushawishi mkubwa kwa upande wa Kenya katika ngazi ya kikanda.

Katika ngazi ya kaunti, tawi la wabunge serikalini linahusu wawakilishi kutoka kila wadi kuhudumia Bunge la Kaunti katika kila moja ya Kaunti 47. Kwa hivyo neno watunga sheria linahusu wote waliomo si tu katika nyumba tatu bali- Seneti, Bunge na Bunge la Kaunti, lakini pia wanasheria waliochaguliwa na vyama vya kisiasa katika Bunge la Afrika Mashariki (EALA).

Katiba ya Kenya, mwaka 2010 ikosambamba na viwango bora vya kimataifa kubainisha kazi muhimu nane katika ngazi ya kitaifa na Kaunti na jinsi wanapaswa kufanya ambayo pia kwa kiasi kikubwa ni sawa na wale wanachama wa Bunge la Afrika Mashariki (EALA), ila kwa tofauti zinazotokana na ngazi za serikali. Na ubaguzi wa jukumu la sita, ambayo inatumika tu katika ngazi ya kitaifa na wabunge, majukumu mengine saba yanatekelezwa na wabunge wote, na Wawakilishi wa Kaunti katika Baraza la Kaunti kuangalia utendaji na wanaweza kuondoa gavana kutoka afisini, wakati Bunge huangalia utendaji wanaweza kumuondoa Rais madarakani, wakati wabunge wa EALA lazima waangalie serikali za jumuia.

Kimataifa[12] , kuna kazi sita[13] muhimu ambazo watunga sheria katika kila ngazi lazima wafanye. Hizi ni: -

1. **Uwakilishi[14]: Wabunge** wana wajibu wa kuwakilisha watu, yaani; kusikiliza na kueleza mapenzi ya watu katika Bunge. Kwa kufanya hivyo, wabunge lazima: -

- Kusikiliza watu; kujumuika mara kwa mara na vikundi mbalimbali wanavyowakilisha kujua maoni yao juu ya masuala mbalimbali.
- **Maslahi maalum: Usawa / Kutobagua:** watu wa Kenya si sawa; wala Kaunti 47. Mahitaji ya wanawake wote, au watu wote maskini, wachache au watu wanyonge si sawa. Wabunge wote wana wajibu wa kuhakikisha kuwa mahitaji mbalimbali ya makundi tofauti wanayowakilisha yanashughulikiwa katika utoaji wa maamuzi, sheria na bajeti. Hasa wawakilishi wa wanawake na wabunge katika Bunge ambao huwakilisha maslahi maalum lazima wasimame wima katika kuhakikisha mahitaji ya wale wanaowakilisha yanashughulikiwa.
- Kueleza mahitaji ya wananchi kwa taasisi zenya kutekeleza jukumu flani.
- Wapatikane kwa urahisi na daima kutenda maslahi ya watu wote ndani ya nchi na kimataifa.
- Wahakikishe kwamba yanayotendeka bunge ni wazi kwa umma na vyombo vya habari.
- Wahakikishe kwamba wananchi daima wajua nini mbunge wao hufanya, msimamo au maoni yake juu ya maswala muhimu na ni kwa nini.

12 Ona faharasa ya Bunge la Africa na Uchunguzi wa Uwazi wa Bajeti,2012 inayopatikana www.parlcent.org/en/...API-African-Parliamentary-Index.pdf iliyoangaliwa Machi 14,2013
13 Vifungu 3(a) na 95(2) vya Katiba ya Kenya
14 Vifungu 94(5-6) na 2(5) vya Katiba ya Kenya

2. **Sheria:** Watunga sheria wana wajibu wa kutunga sheria kwa kutafiti, kwa kuzingatia, mjadala kisha kupitisha miswada iliyoletwa na serikali ya kitaifa au watu binafsi. Wanaweza pia kufuta au kufanya marekebisho ya sheria. Baadhi ya mambo muhimu kuhusu watunga sheria ni wajibu na uwezo wa kufanya sheria pamoja na: -

- **Mapatano ya kimataifa na Mikataba:** Watunga sheria wana wajibu wa kuidhinisha au kuzuia serikali kuu kuingia katika mapatano ya kimataifa / mikataba ambayo haijali maslahi ya Wakenya.
- **Sheria zinazofuata sheria ya kimataifa:** Chini ya Kifungu 2 (5), Bunge lina jukumu la kuunda sheria ili kuwezesha kufuata sheria za kimataifa na ahadi Kenya imeingia ndani, mfano Maendeleo ya Milenia (MDGs); Sheria ya Urumi na kadhalika.
- **Marekebisho ya katiba na Mipaka ya Kaunti:** Bunge inaweza kufikiria na kupitisha marekebisho ya Katiba ikiwa ni pamoja na mabadiliko ya mipaka ya Kaunti lakini tu kama vile marekebisho yanazingatia maslahi ya watu ikiwa ni pamoja na vikundi maalum; na izingatie Katiba-Kifungu cha 94 (3).
- Watunga sheria lazima wawajibike kwa sababu wao wana uwezo wa kumpinga Rais kisheria. Chini ya kifungu cha 115 (4) cha Katiba, mswada ambao Rais ameelezea kutoridhishwa bado unaweza kuwa sheria bila kutiwa saini na Rais kama theluthi mbili ya Bunge na theluthi mbili ya Seneti wapiga kura kwa mswada huo kuwa sheria bila ya kujali kutoridhishwa kwa Rais. Zaidi ya hayo, mswada ambao umepitia matakwa ya kikatiba yote kuwa sheria hata kama Rais hatatia sahihi ndani ya siku saba baada ya kuwasilishwa kwake.
- Kuundaa sheria ya jinsi gani serikali itaongeza fedha kutokana na ushuru na kupitisha matumizi ya serikali

3. **Nguvu za mfuko wa fedha na Usimamizi wa Fedha.** Watu wa Kenya wanafadhili serikali kupitia ushuru[15].

- **Ushiriki wa raia katika kuunda ya bajeti:** Kuhakikisha kwamba watu (pamoja na wachache) wana ufahamu wa na kushiriki ndani ya muda uliowekwa kila mwaka katika taratibu za kuunda bajeti ya ngazi ya jamii na kuhakikisha kwamba serikali kuu kuchapisha kilichorahisishwa / Bajeti ya raia na ina muda wa kutosha wa kuota maoni kwa bajeti.

- **Mgawanyo wima wa mapato:** Amua jinsi mapato ya taifa (fedha za umma) zitagawanywa kati ya Serikali Taifa[16] na Kaunti. Hii ni kwa kiasi kikubwa kazi ya Seneti.

- **Mgawanyo mlalo wa mapato:** Amua kiasi gani cha fedha zitatengwa kwa ajili ya maendeleo mbalimbali yaliyopewa kipaumbele / baraza la mawaziri kukutana na majukumu ya kikatiba kwa mfano juu ya mambo ya kiuchumi, kijamii na haki za kitamaduni[17]. Hii ni kazi ya watunga sheria katika Bunge la Taifa.

- **Sheria ya Matumizi** ni moja ya sheria muhimu zaidi Bunge hufanya kila mwaka kwa sababu inawapa mamlaka serikali kuu kutumia fedha za umma kama ilivyopendekezwa katika Pendekezo la Bajeti ya kitaifa. Watunga sheria wana wajibu wa kuchunguza bajeti ya taifa (Kabla taarifa ya Bajeti na pendekezo la bajeti kuu) kuangalia kwamba bajeti inaitikia mahitaji ya watu wake 'au maslahi; kuuliza serikali kuu kufanya mabadiliko ya mapendekezo ya bajeti (bajeti ya nyongeza) na kama kuridhika kwamba mahitaji ya watu yamesikizwa, kupitisha Mswada wa Matumizi ambao utaruhusu Serikali kutumia fedha za umma.

- **Ushuru:** Kwa kuidhinisha Muswada wa Matumizi ambao unaelezea jinsi serikali kuu anapendekeza kuongeza mapato ya taifa[18] , watunga sheria wana wajibu na uwezo wa kuamua ushuru serikalini.
- **Kufuatilia matumizi ya serikali ya fedha za umma** kwa kuchambua ripoti ya robo mwaka ya Mdhibiti Bajeti na ripoti ya mwaka ya Mkaguzi Mkuu kuhakikisha matumizi yanaambatana yaliyopitishwa kwa bajeti.
- **Kuzuia utumizi mbaya na rushwa** kwa kudai maelezo juu ya malalamiko kuhusu matumizi ya serikali ambayo hayazingatii bajeti iliyopitishwa.
- **Kuzuia Umaskini:** Utafiti / taaluma ya kiuchumi viashiria, kuelewa athari za ushuru na jinsi mfumuko wa bei, uchumi na ukosefu wa ajira hutokea na kuunda sheria za kuzuia madhara mabaya kiuchumi na umaskini.
- Kuhakikisha kwamba sheria ina**jenga ofisi ya kuunga bajeti ambayo ina mamlaka ya kutosha na fedha** kufanya kazi zao vizuri. Hizi ni pamoja na Kamati ya Umma ya Fedha ya Bunge, Ofisi ya Mkaguzi Mkuu wa Hesabu, Mdhibiti wa Bajeti, Tume ya Ugawaji wa Mapato (CRA) na Tume ya Mishahara na Malipo (SRC) na kadhalika.
- **Tamko la Mali:** Ili kuwahakikishia wananchi kwamba wana mapenzi mema na uadilifu, watunga sheria wana wajibu wa wazi kuwacha kufanyiwa uchunguzi hadharani kuelezea mali zao, hatua ambayo itawezesha uwazi na uwajibikaji.

4. **Usimamizi bainifu:** Watunga sheria wana wajibu wa usimamizi kwa heshima na: -

- **Kufuata Katiba:** Kuhakikisha kwamba watumishi wote wa serikali wanatekeleza majukumu yao kulingana na Katiba, kutambua kwamba matawi yote ya serikali yapo kuwahudumia wananchi kwa heshima. Ambapo malalamiko yamefanywa dhidi ya mwenendo wa afisa yeyote wa umma, watunga sheria wanaweza kuuliza maswali na maoni katika Bunge ambayo serikali lazima ijibu.

- **Kukagua uteuzi wa umma na serikali Mtendaji:** Watunga sheria wana wajibu kukagua na kupitisha wagombea kwa ajili ya uteuzi kabla ya kuteuliwa kutumikia katika ofisi nyingine ya kiserikali kulingana na Katiba.

- **Maliasili:** Chini ya Kifungu 71 cha Katiba, Bunge lina wajibu wa kufikiria na kama limeridhika, kuridhia au kuidhini shughuli ambayo inahusisha ruzuku ya haki au makubaliano au kwa niaba ya serikali ya kitaifa, kwa ajili ya matumizi yoyote ya maliasili ya Kenya; na kutunga sheria juu ya uchimbaji wa maliasili.

- **Angalia Rais na utendaji wa serikali Mtendaji:** Kifungu cha 132 cha Katiba kinahitaji Rais kuripoti mara moja kwa mwaka katika hotuba yake kwa taifa juu ya hatua zote zilizochukuliwa na maendeleo na mafanikio katika utekelezaji wa maadili ya kitaifa, yaliyotajwa katika kifungu cha 10; na ripoti ya maendeleo kufanywa katika utambuzi wa matakwa ya kimataifa. Watunga sheria wana wajibu wa kuchunguza na kujadili ripoti hii na kwa niaba ya watuna kuhakikisha serikali kuu inawajibika.

- **Tume za Kikatiba:** Bunge lina wajibu wa kupokea, kufikiria na kutenda maombi kwa ajili ya kuondolewa kutoka ofisi ya mwanachama yeyote wa tume huru ya katiba kwa misingi ya kukiuka katiba, utovu wa nidhamu kwa jumla, uzembe, kufilisika au kukosa uwezo wa kiafya wa akili au mwili.

- **Kuruhusiwa kwa umma kufuatilia vikao vya bunge :** [18] Watunga sheria wana wajibu wa kuhakikisha Shughuli za Bunge ziko wazi, na vikao vyake na vya kamati yake viwe wazi kwa umma; kuwezesha ushiriki wa umma na kuhusika katika utengenezaji wa sheria na nyinginezo shughuli za Bunge na Kamati zake na kuhakikisha kwamba umma na yoyote au vyombo vya habari vinashughulishwa, na si kutengwa na kikao chochote isipokuwa katika mazingira ya kipekee husika Spika aamue kuna sababu inayokubalika kwa kutengwa

15 Ushuru unajumuisha ule unalipwa na wakulima,kupitia leseni ya biashara inayolipwa na wafanyi biashara,ushuru wa bidhaa na huduma; ushuru wa bidhaa kutoka nje;ushuri wa mali kwa shamba na pesa za kutafuta hati miliki.
16 Kifungu cha 95(4) na sura ya kumi na mbili,Katiba ya Kenya
17 Kifungu cha 43,Katiba ya Kenya

18 Kifungu cha 95(4),Katiba ya Kenya

5. **Kurekebisha na kumuondoa Rais madarakani:** Watunga sheria wana wajibu wa kupitia kazi na mwenendo wa serikali kuu na kama adimu, Bunge linaweza kuanzisha mchakato wa kumuondoa Rais na Naibu Rais kutoka ofisi. Baraza la Kaunti pia linaweza kumuondoa Gavana kutoka ofisi lakini tu baada ya Seneti kuidhinisha uamuzi wao wa kufanya hivyo.

6. **Kutangaza vita; kuongeza hali ya dharura na muda wa Bunge:** Bunge / Wabunge katika Bunge na Seneti wana wajibu wa kupitisha maazimio ya vita na kuongeza hali ya dharura. Wabunge wanaweza kubadili uamuzi wa Rais kwenda vitani na kupendekeza uondoaji wa majeshi wa Kenya. Wanaweza pia kusimamisha uhuru wa matembezi, habari na haki zingine kusimamishwa katika hali ya dharura eneo ambapo kuna ukosefu wa usalama. Wakati Kenya iko vitani, Bunge linaweza kwa kura theluthi mbili kuongeza muda wa Bunge; lakini si kwa zaidi ya miezi kumi na mbili.

2.3 Kazi na wajibu wa Wabunge katika ngazi ya Kikanda - Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC)

Asili: tovuti ya EALA http://www.eala.org/-iliyoangaliwa tarehe 10 Machi, 2014

Uhusiano wa kiuchumi na kijamii baina ya jamii katika kanda ya Afrika Mashariki daima umekuwepo. Mipaka iliundwa 1884 kwa kinyang'anyiro na kugawanywa kwa Afrika na wakoloni wa Ulaya uliofanya mgawanyiko wa jamii kama vile Wakuria, Wateso na Wamasai kuwa raia wa nchi mbalimbali. Uhusiano rasmi ulianza na ujenzi wa reli kati ya Kenya-Uganda mnamo 1897 - 1901, uanzishwaji wa Kituo cha Ukusanyaji Forodha 1900, Bodi ya Sarafu ya Afrika Mashariki 1905, muungano wa Posta 1905, Mahakama ya Rufaa ya Afrika Mashariki 1909, Umoja wa Forodha 1919, Mkutano wa Magavana wa Afrika Mashariki mwaka 1926, Bodi ya Ushuru ya Mapato ya Afrika Mashariki ya mwaka 1940 na Baraza la Uchumi la Pamoja 1940; bila ya kujali mipaka, watu wa Afrika Mashariki wameendelea kufanya biashara, kuoana na hata kumiliki mali kwa mipaka.

Baada ya uhuru, Jumuiya ya Afrika Mashariki ilianzilishwa tena rasmi na wakuu watatu wa serikali wa Kenya, Uganda na Tanzania mwaka wa 1967. Kwa bahati mbaya, uhusiano wa kisiasa ulivunjika mwaka wa 1977. Hata hivyo, uhusiano ulianzilishwa tena mwaka wa 1994 kupitia Mkataba wa Kuanzishwa kwa Jumuiya ya Afrika Mashariki. Mkataba huo ulisahihiwa tarehe 30 Novemba 1999 na Kenya, Uganda na Tanzania. Burundi na Rwanda wilisahihi na Mkataba na kuwa wanachama kamili mwaka wa 2007, na hivyo kuongeza idadi ya Wanachama wa Jumuiya kuwa nchi tano.

Bunge la Afrika Mashariki (EALA) ni tawi la Jumuiya ya Afrika Mashariki; lilianzilishwa chini ya Kifungu cha 9 cha Mkataba wa Kuanzishwa kwa Jumuiya ya Afrika Mashariki.
Chini ya mkataba, Bunge-EALA lina wanachama tisa kutoka kila Nchi tano za Afrika Mashariki, na hivyo kufanya wanachama waliochaguliwa kuwa 45. Bunge 2012-2017 lina jumla ya wanachama 52 (ikiwa ni pamoja na Mawaziri kwa ajili ya masuala ya Afrika Mashariki katika kila nchi, Katibu Mkuu na Wakili kwa Bunge katika uwezo wa zamani wa vyeo. Wanachama tisa wanaowakilisha Kenya katika nyumba ya 3 EALA ya -. 2012 -17 ni: -....... Mheshimiwa Nancy Abisai, Mheshimiwa Zein Abubakar, Mheshimiwa Sarah Talaso Bonaya, Mheshimiwa Mutuku Mathuki, Mheshimiwa Mumbi Ng'aru, Mheshimiwa Saole Ole Nkanae, Mheshimiwa Abdi Abubakar D. Ogle.

Wawakilishi Kenya tisa kwa EALA na wafanyakazi wote na shughuli za Jumuiya ya Afrika Mashariki hatimaye zinafadhiliwa na walipa ushuru katika nchi tano za wanachama. Bajeti yoyote ya maendeleo na tawi la utekelezaji wa EAC hupitishwa na tawi la kutunga sheria - EALA na mikopo au mikataba ya fedha inayoingiwa inalipwa na walipa ushuru katika nchi tano za wanachama. Kwa hiyo ni muhimu kwamba walipa ushuru wajue ni nini wabunge hawa hufanya na jinsi maslahi ya Wakenya wanaoishi katika Kenya na Afrika Mashariki yanaendelezwa.

Wabunge katika EALA hufanya kazi sita zilizoainishwa katika ukurasa uliofanywa na wabunge wote. Hata hivyo, hufanya kazi hii ili kuendeleza malengo ya Jumuiya ya Afrika Mashariki hasa zinazohusiana na kufanya kuwa rahisi kwa watu wa Afrika Mashariki kusafiri ndani ya kanda, kufanya biashara na kila mmoja na kufurahia faida ya biashara kama jumuiya ya nchi tano wakati tunafanya biashara na maeneo mengine ya dunia. Kwa hivyo wawakilishi wa Kenya kwa EALA hutekeleza kazi zao kwa kushirikiana na wabunge wote katika Kenya juu ya mambo yanayohusiana na Jumuiya. Wao pia hujadili na kupitisha bajeti ya Jumuiya ya Afrika Mashariki.

2.4 Kazi na Wajibu wa Watunga Sheria katika Serikali ya Kitaifa

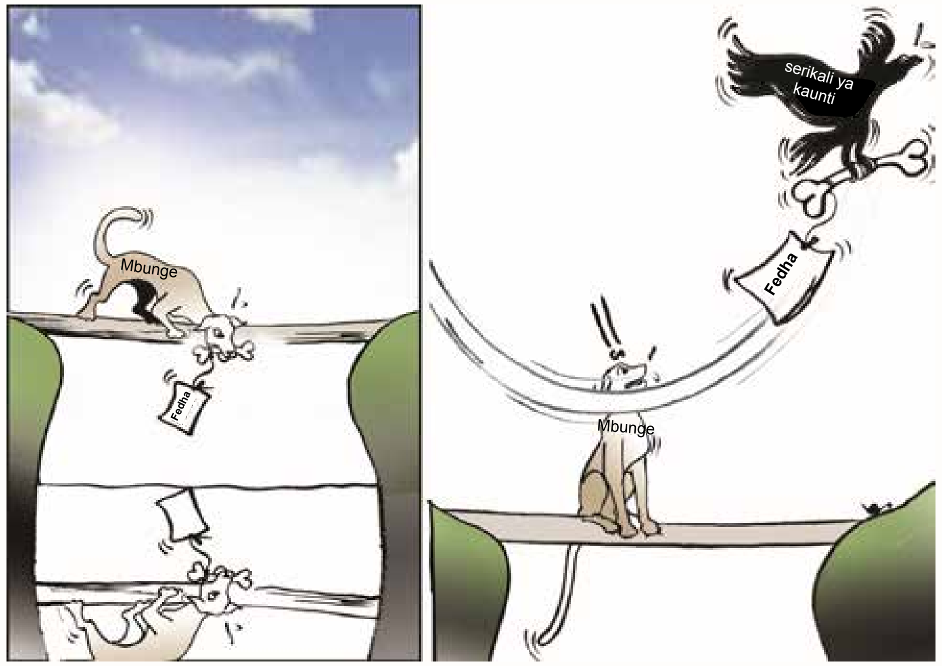

Utengano wa Mamlaka ina maana kuwa wawakilishi wa maeneo bunge 290 katika bunge (MPs) hawataongoza tena CDF

2.2.1 Mwakilishi wa eneo Bunge katika Bunge la Kitaifa (M.Ps)

Kifungu cha 95 (1) cha Katiba kinasema kwamba bunge la kitaifa linawakilisha watu wa maeneo bunge na maslahi maalum. Hili lina maana kwamba wawakilishi bunge 290, wawakilishi wa wanawake 47 na wateuliwa wanawake na wanaume 12 wanaowakilisha makundi tengwa wote wanatambulika kama wabunge wanaokaa katika bunge la kitaifa. Kazi muhimu za watunga sheria zilizoorodheshwa mapema pia zinatekelezwa na wanachama wote wa Bunge la Kitaifa.

Hata hivyo, ni muhimu kukumbuka kwamba chini ya Sheria ya CDF, 2003-13 , Wanachama wa Bunge la Kitaifa walifanya katika muongo wa 2003-2013 kazi za mtendaji ambazo zinapaswa kuwa zimefanywa na serikali za mitaa au maafisa wa serikali kufanya kazi mbalimbali za wizara na Idara katika wadi na ngazi ya wilaya wakati huo. Hata wakati Sheria ya CDF kwanza kuwa na athari, ukosefu wake wa mgawanyo wa madaraka ilibainishwa kuwa suala linalohitajika kushughulikiwa. Hata hivyo, pamoja na kutokufaa kwa mamlaka ya mitaa na utoaji wa huduma duni uliosababishwa kutokuwa na uwezo kutoka serikali ya kitaifa kufanya ufanisi wa madaraka ya huduma ambayo sasa imekuwa chini ya kaunti , ilikuwa ni rahisi kuficha makosa haya kikatiba na mjeledi juu ya kuungwa mkono na umma. Muongo mmoja wa CDF umefunza umma wa Kenya - kwa njia ya upungufu au miradi ambayo haikuwa , kesi na changamoto zote za matumizi mabaya ya fedha za CDF , kuongezeka kwa gharama za ujenzi au ununuzi wa vifaa muhimu wa katika ngazi ya jamii na walezi kisiasa wameona miradi ya CDF zaidi kuwa katika wadi au kijiji maalum ambacho Mbunge anatoka au katika maeneo ambapo Mbunge alipta au angependa kushawishi kupata kura .

Mgawanyo wa madaraka ni kanuni na utendaji bora katika demokrasia tawala ambayo inahitaji kwamba wale wanaotunga sheria, kwa mfano, kupitisha bajeti ya taifa na kufuatilia matumizi yake (jukumu la bunge) wasiwe ni wao kutekeleza au kutumia fedha (jukumu la serikali-mtendaji; kwa maana kwamba itakuwa ni wao wanafuatilia matumizi yao wenyewe. Utumiaji mkali wa kanuni hii ya kujitenga itamaanisha kwamba wawakilishi bunge 290 katika bunge la kitaifa lazima wasishiriki katika utekelezaji wa mradi kutumia CDF au hazina ya wananchi. Kuendelea kuwepo kwa CDF kama muundo wa awali na hata pamoja na marekebisho yake mbalimbali bado kumeleta matokeo ya matumizi ya fedha za umma kwa namna ambayo haiendani na Sheria ya Umma za Usimamizi wa Fedha uliotungwa kwa mujibu wa Kifungu cha 225 cha Katiba.

Kufuatia kupitishwa kwa Katiba ya Kenya, 2010 na kuanzishwa kwa Serikali za Kaunti, kazi zote zilizokuwa zikifanywa na CDF zilipeanwa kikatiba kwa Serikali za Kaunti chini ya Ratiba IV, isipokuwa elimu, ambayo ni kazi ya kitaifa. Kifungu cha 174 (1) (h) cha Katiba ya Kenya, 2010 kimebainisha moja ya malengo ya ugatuzi ni kuwezesha kupeleka madaraka kwa matawi ya serikali, kazi zao na huduma, kutoka mji mkuu wa Kenya. Hii inaonyesha kwamba serikali inapaswa kugawa madaraka ya miradi yake kwa njia ya muundo wa serikali za ugatuzi.

Wakati imesisitizwa kuwa CDF lazima iendelee kuwepo lakini kuwa na ari ya elimu kwa sababu ni kazi ya serikali ya kitaifa, Kifungu cha 201 cha Katiba kinahitaji kuzingatia kanuni za busara, uwajibikaji, kuhakikisha kwamba taarifa za fedha ni wazi na haja ya kupunguza mzigo ya ushuru.
Uendeleaji wa usimamizi wa CDF na watunga sheria inaleta changamoto ya uwajibikaji kwa sababu ya mgongano wa maslahi iliyoundwa mwakani na wabunge kuidhinisha bajeti ya taifa, na 2.5% ya mapato ya taifa kutengwa kwa ajili ya kimsingi kwa hao kwa njia ya CDF. Pia ina maana kwamba itakuwa vigumu kwa Bunge au kamati yake yoyote kumwita mbunge au kushikilia Bodi ya Kitaifa ya CDF kuwajibika wakati wa matumizi mabaya ya fedha unapotokea. Kuendesha mashtaka ya kesi ya madai ya matumizi mabaya ya CDF pia itazidisha kuzorotesha uhusiano tawi la kutunga sheria na mahakama kwa sababu ni kazi kuu ya wabunge katika CDF na ina maana kwamba itakuwa si tu kuwa kamati ya CDF kushitakiwa lakini pia Mbunge katika uwezo wake binafsi.

pia italeta changamoto ya busara kwa sababu inalipa kwa pesa za walipa ushuru, mameneja wa CDF walioajiriwa na wabunge,kufanya kazi ambazo serikali za kitaifa na kaunti tayari zinalipa wafanyikazi wengine wenye uwezo wa kufanya katika mifumo miwili ya Wakurugenzi Kaunti wa Elimu (CDEs) katika kila kaunti (kwa ubora na TSC) pamoja na maafisa wa eneo la elimu (AEOs) chini yao. Wafanyakazi hao wanaweza bila gharama za ziada kwa walipa kodi kusimamia walimu wakuu kutekeleza miradi ambayo CDF imekuwa ikifanya shuleni. Serikali za Kaunti ambazo kikatiba zimetengwa kwa ajili ya kazi ya kusimamia Elimu ya Utotoni (ECD) chini ya ratiba IV unaweza kusimamia walimu wakuu kutekeleza miradi yoyote ya zamani iliyofanywa na CDF katika shule za kitalu.

Katiba imeidhinisha Serikali za Kaunti zenye uwezo wa kusimamia asilimia 15% ya mapato ya taifa, pamoja na asilimia 0.5% ambazo baadhi ya Kaunti hupokea chini ya hazina ya Usawiaji na inatarajiwa kwamba asilimia hii itapanda na wakati. Kwa njia hii,si busara kifedha kwa walipa kodi kuendelea kulipa mzigo wa ziada kwa ajili ya wadi na mameneja walioajiriwa na kila Mbunge na Bobi ya Kitaifa ya CDF ambayo inaweza kuweka kwa matumizi mengine.

Kwa bahati mbaya, badala ya kufuta Sheria, CDF imeendelezwa kupitia UWEZO na mjadala unaoendelea na lengo la kuongeza CDF kutoka asilimia 2.5-5 au 7% ya mapato ya taifa. Pia Kuna miswada katika mabunge kadhaa ya kaunti ya kuiga CDF na kuwashirikisha watunga sheria katika mabungi ya Kaunti wenye hazina za kufanana kwa kila wadi.
Wawakilishi wa wanawake kwa Bunge la Kitaifa pia wanajadili mswada wa mapendekezo ya kijinsia ambao utaonekana kwao katika uwezo wao kisheria kwa ajili ya hazina ya kuidhinisha au kutekeleza. Je, haya yakifanikiwa, Wakenya wataendelea kubeba mzigo mzito wa ushuru kwa ajili ya kulipa mishahara mikubwa na kuacha fedha kidogo na kidogo zaidi kwa ajili ya kuboresha utoaji wa huduma.

Maeneo bunge kisiasa si kitengo cha kugawanya madaraka. Ni muhimu kwamba Wanachama wa Bunge la Taifa wabaki wazi bungeni na ni lazima kuwa ufanisi kufanyika badala ya kujitwalia nafasi ya mtendaji kupitia CDF.

KHRC inapendekeza kwamba CDF itengwe kupitia serikali ya kaunti kupitia miundombinu inayotolewa na Sheria ya Umma ya Usimamizi wa Fedha, na masharti ya pete ya misaada ili kutumika katika maeneo bunge yaliopangwa.

2.2.2 Mwakilishi wa wanawake katika Bunge la Kitaifa (M.Ps)

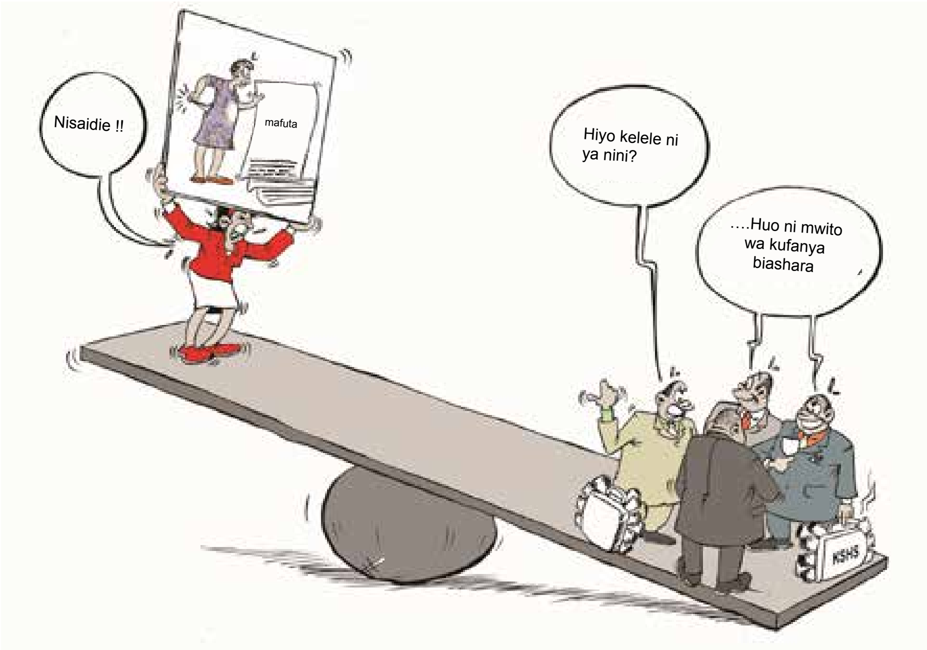

Idadi ndogo ya wanawake katika Bunge kwa miongo mitano kabla ya Katiba ya Kenya, 2010 ina maana kwamba maslahi ya wanawake ambayo yamekuwa adimu kusikika au kupata uungwaji katika Bunge ambalo hufanya uamuzi na walio wengi bungeni.

Mbona wawakilishi wa wanawake

- Demokrasia inahusisha kuheshimu mapenzi ya wengi katika kulinda maslahi ya walio wachache na makundi tengwa.
- Inawezekana kwa kundi kubwa la watu kuwa kutengwa au kubaguliwa kwa njia ya maamuzi ya kisheria na bajeti, kwa mfano, chini ya sheria ya ubaguzi wa rangi nchini Afrika Kusini au kutengwa kwa misingi ya rangi kabla ya uhuru wa Kenya. Katika miaka 50 tangu uhuru, idadi ya wanawake katika Bunge la Kenya haijapita asilimia 10%. Hii idadi ndogo ya wanawake ina maana kwamba maswala ya wanawake hayajapata uungwaji mkono katika Bunge ambalo hufanya maamuzi na kutenga fedha kwa misingi ya walio wengi.
- Ubaguzi ni ghali na haufai. Kwa mfano, licha ya kuwa kuna zaidi ya watu milioni 7 wasiokuwa na ajira katika Kenya, hivi leo, tamaduni za jamii nyingi Kenya zinaruhusu wanaume kuamua iwapo wanawake watafanya kazi hasa ambapo familia inategemea kipato kutokana na kilimo. Hii ina maana kwamba mfumo dume unainyang'anya Kenya wafanyikazi wengi, ambayo inaweza kuongeza Kenya uzalishaji wa kilimo na hivyo mapato ya Kenya yanayotokana iwapo wanaume na wanawake watafanya kazi bega kwa bega kwenye mashamba.
- Maendeleo hupimwa si kwa kuangalia utajiri wa matajiri na au mapato ya jumla ya nchi inayozalisha (GNP, Pato la Taifa, pa capita) lakini kwa kuangalia uwiano upi uliopo kati ya idadi ya watu maskini; jinsi walivyo maskini; jinsi mali imesambazwa na pengo kati ya matajiri na maskini. Hii ina maana kuwa ubaguzi au kutengwa kwa kikundi chochote kutapunguza nafasi ya nchi kutajwa kama iliyoendelea au kupata alama za juu katika faharasa ya Maendeleo ya Binadamu (HDI)[19].
- Nchini Kenya, pengo kati ya matajiri na maskini ni zaidi hivi leo kuliko ilivyokuwa wakati wa uhuru. Hii inaonyesha au inapendekeza kwamba miaka 50 ya bunge linalosimamiwa na wanaume (90% waume) haijaweza kuwakilisha na kushughulikia maslahi ya maskini; ambao wengi wao ni wanawake na walio wachache na makundi tengwa.
- Maendeleo hutokea wakati masikini, waliotengwa na walio wachache wanahusika na kusema wao wenyewe.
- Mwezi Agosti 2010, watu wa Kenya walishughulikia changamoto hii kwa kujitokeza kwa wingi na kupiga kura kuipitisha Katiba ya Kenya, 2010 ambayo yasimama dhidi ya ubaguzi; na inatambua tofauti za kitaifa na kukuza usawa.
- Katika siku za nyuma, chini ya asilimia 10% ya Bunge, wanawake katika bunge walikuwa wachache mno kupata uungwaji au kura zinazohitajika kuendeleza masuala ya wanawake katika maamuzi bungeni ambayo hufanyika kwa kupiga kura; ambapo wengi hushinda.
- Katiba ya sasa inaipa jukumu bunge zima kukubaliana na tofauti zetu na kuwa makini na maslahi ya walio wachache na makundi tengwa.
- Katiba imezidi kutoa mbinu maalum ili kuhakikisha kwamba makundi tengwa na walio wachache wanapata uwakilishi katika bunge. Mifano ya taratibu kama hizi ni pamoja na kifungu cha 27 ambacho kinahusisha usawa katika katiba ya Kenya; kifungu cha 81 (b) kinahitaji kuwa hakuna zaidi ya theluthi mbili kwa bodi yoyote ya kuchaguliwa kutoka jinsia moja; kifungu cha 90 kinahitaji uteuzi wa vijana, watu wenye ulemavu na wafanyakazi kama makundi maalum; Kifungu cha 97 ambacho kimeweka wawakilishi wa wanawake 47 katika bunge la taifa.

Kifungu cha 95 (1) cha katiba kinasema kwamba Bunge linawakilisha watu wa maeneo bunge na maslahi maalum. Hii ina maana kwamba wawakilishi wa maeneo bunge 290, wawakilishi wa wanawake 47 na wanawake na wanaume wateule 12 wanaowakilisha maslahi mengine maalum na wote wanaitwa MPs wanakaa katika bunge la kitaifa.

Tume ya Mishahara na Malipo (SRC) inapendekeza kwamba wawakilishi wanawake 47 kama wawakilishi wengine katika bunge watalipwa jumla ya mishahara na marupurupu kati ya Ksh532, 500 - Ksh710, 000 kwa mwezi. Kwa kutumia kiwango cha chini, kila mwakilishi wa wanawake katika bunge la kaunti atalipwa kutoka kwa walipa kodi zaidi ya Ksh6.3M kwa mwaka na zaidi ya milioni 31 katika miaka 5 atakapokuwa afisini. Kwa hiyo ni muhimu kwa Wakenya kujua ni nini hasa mamlaka, majukumu au maelezo ya kazi wawakilishi wanawake ambayo wananchi hulipa.

Kazi muhimu ya watunga sheria iliyoorodheshwa hapo kabla inatumika pia kwa wawakilishi wa wanawake 47 kwa sababu pia wao ni wabunge.

Ni muhimu kukumbuka kwamba Katiba ya Kenya, 2010 iliunda nafasi hii ya mwakilishi wa wanawake katika Bunge hasa kwa kuongeza sauti za wanawake katika Bunge ili maoni ya wanawake yapate kusikika au yasizame na mitazamo kiume kama ilivyokuwa mwenendo katika bunge kumi zilizopita au miaka hamsini tangu uhuru hadi mwaka 2013.

Wapiga kura wote kwa hivyo lazima wafuatilie kwa makini wawakilishi wa wanawake ili kuhakikisha kuwa wanaeleza maoni ya wanawake juu ya kila sheria, bajeti au maamuzi yoyote yafanywa katika Bunge. Kwa mfano, jinsi gani kila sheria itawaathiri wanawake?Kiasi gani cha fedha zilizotengwa kila mwaka kwa bajeti ya taifa itawafaidi wanawake? Ni jinsi gani Rais na Naibu Rais wametenda katika kuhakikisha kwamba wanawake wameajiriwa katika serikali na wanalipwa mshahara sawa kwa kazi sawa? Ni jinsi gani serikali imefanya hasa katika masuala maalum ya wanawake na malengo kama kuafikia usawa wa kijinsia katika elimu, katika uandikishaji, kukamilika na utendaji; au katika utoaji wa huduma ya afya ya uzazi? Je maji yanapatikana kwa wanawake katika maeneo yote ya kaunti ili kuwezesha afya, usafi na heshima kwa wanawake na watoto na ili kuhakikisha kwamba hakuna mwanamke yeyote katika Kenya atatumia zaidi ya dakika 30 kuchota lita 20 ya maji? Hii ni baadhi ya maeneo ambayo wakenya lazima kufuatilia wabunge wote na hasa wanawake wawakilishi wa bunge.

19 Faharasa ya Maendeleo ya Binadamu (HDI) ni takwimu shirikishi inayopima maendeleo kwa kuangalia matarajio ya maisha (ambayo husukumwa na lishe na usalama wa chakula, afya, upatikanaji wa maji na usafi wa mazingira, usalama, elimu) na fahirisi ya mapato na safu ya nchi katika makundi manne ya maendeleo ya kibinadamu. Hii iliundwa na wachumi Mahbub ul Haq na Amartya Sen mwaka 1990, na kuchapishwa na mpango maendeleo ya Umoja wa Mataifa (UNDP).

2.2.3 Maseneta

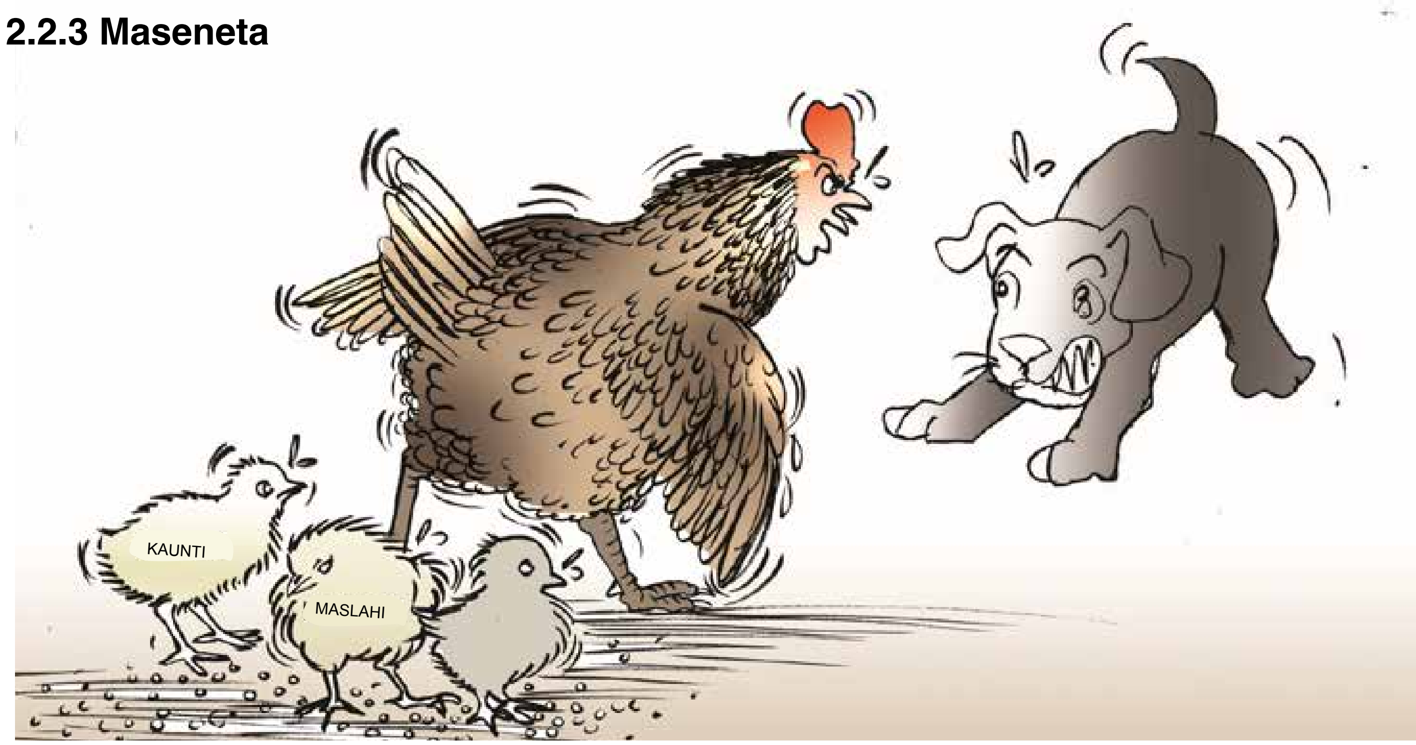

Jukumu kubwa la maseneta ni kuhakikisha kwamba maamuzi, sheria na bajeti zilizoundwa zinataja na kulinda maslahi maalum na tofauti za kaunti

Neno ‘ **Bunge kwa pamoja lamaanisha bunge na seneti** – Kifungu cha 93 (1). Seneti lina wanachama 68 yaani wanachama 47 waliochaguliwa na wapiga kura waliojiandikisha kutoka kaunti; wawakilishi wanawake 16 walioteuliwa na vyama vya kisiasa kutokana na idadi wanachama wao waliochaguliwa katika seneti , wanachama wawili vijana – mmoja wa kike na mmoja wa kiume; watu wawili wenye ulemavu – wa kike na kiume ; na spika ambaye ni mwanachama wa heshima.

Kama ilivyoelezwa hapo awali, Tume ya Mishahara na Malipo (SRC) mnamo Machi 2013 ilipendekeza kushukishwa mishahara ya wabunge kutoka shilingi 851,000 kwa mwezi iliyolipwa bunge la kumi (2008 - 2012) hadi kiwango cha Ksh532, 500 - Ksh 710,000 kwa mwezi. Iwapo watalipwa kima cha chini kama ilivyopendekezwa, kila mbunge atalipwa kutoka kwa walipa kodi zaidi ya Ksh 6.3M kila mwaka na zaidi ya Ksh31M katika miaka mitano wakiwa katika ofisi. Kwa jumla maseneta 67 katika bunge la kitaifa katika miaka tano watawagharimu wakenya zaidi ya bilioni 2 katika mishahara na marupurupu pekee. Mara nyingine tena, ni muhimu kwa wakenya kujua ni nini hasa wajibu wao, majukumu au kazi zao ambayo wananchi hulipa malipo nzito.

Kwa sababu maseneta pia wanachama wa bunge (wabunge) majukumu yao kwa kiasi kikubwa ni sawa na wanachama wa bunge la kitaifa. Hata hivyo, ni muhimu kutofautisha kati majukumu ya Wabunge na Maseneta.

Seneti imeundwa kuwa ngao dhidi ya dhuluma ya idadi ya demokrasia wakati mwingine hujenga; na ulinzi dhidi ya kudhalilishwa kwa maslahi ya wachache. Chini ya nadharia ya katiba, sababu ya kuwa na nyumba mbili za bunge ni kuhakikisha kuangalia kwa mlalo usawa katika madaraka ya kisheria na kuzuia udikteta wa walio wengi.

Muundo wa Bunge la Taifa unaonyesha kidemokrasia kanuni ya ‘mtu mmoja kura moja. Ipasavyo, upendeleo wa idadi ya watu ni moja muhimu sana katika uamuzi wa idadi ya wanachama wa bunge la kitaifa. Katika mabunge ya kitaifa kandani yenye idadi kubwa ya watu mara kwa mara na huwa na uwakilishi wa juu. Wao huishia kuwa na wanachama zaidi bungeni.

Kaunti hazilingani katika changamoto zinazowakabili wala hazijajaliwa na rasilimali zinazofanana. Hata hivyo, kuna mambo mengine lazima yazingatiwe mbali na idadi ya watu ili kuhakikisha uwakilishi mzuri wa maslahi mbalimbali ambayo hupatikana katika nchi yoyote. Mambo hayo ni pamoja na Jiografia, masuala ya kabila, jinsia, na maslahi mengine. Haya ni mambo ambayo yaliarifu uamuzi wa kaunti na mipaka ya useneta. Chini ya kifungu cha 96 (1) kazi ya msingi ya seneti ni ‘kuwakilisha kaunti, na kulinda maslahi ya Kaunti na serikali zao. Wakati katika Bunge la Kitaifa Kaunti yenye watu wengi kama vile Nairobi, huwa na wanachama zaidi wa Bungeni, katika Seneti, hata hivyo, kaunti yenye msongamano wa juu wa watu huishia kuchagua idadi sawa ya maseneta, (1) na maeneo yenye wakazi wachache kaunti.

Hii ni kwa sababu Seneti imeundwa kwa mfano wa kanuni ya maslahi moja, kura moja. Bora matokeo ni kwamba katika Seneti ‘sauti’ ya Mandera, yenye wakazi wachache kwa kaunti, ni sawa na sauti ya Nairobi, bila kujali tofauti ya idadi ya watu. Kusisitiza kanuni ya maslahi moja kura moja, kaunti ambazo huishia na maseneta zaidi kwa sababu ya masharti ya kifungu cha 98 (1) (c) na (d) hupiga kura moja kama ujumbe wa useneta. Ili kupunguza udikteta wa wengi katika Bunge la Taifa, miswada muhimu, hasa juu ya fedha huhitaji kuungwa mkono na nyumba zote mbili.

Maseneta wana wajibu wa kuhakikisha kwamba sifa ya kipekee, fursa na mahitaji ya kaunti zao zinatambuliwa katika ngazi ya kitaifa, na ipasavyo kushughulikiwa katika kufanya maamuzi, sheria na bajeti. Kifungu cha 202 kinasema kwamba mapato yanayopatikana kitaifa yatagawanywa kwa usawa kati ya Serikali ya Taifa na Kaunti. Serikali ya kaunti inaweza kupewa mgao wa ziada kutoka mapato ya serikali ya kitaifa,kwa masharti au bila masharti. Kama au hii hutokea kwa manufaa ya kaunti fulani itategemea jinsi seneta wake hufanya wajibu wake au kufafanua maslahi yake.

Seneti pia huwa na jukumu kama mahakama wakati wanapiga kura ya kuwatoa magavana, naibu magavana, rais na makamu wake. Jukumu hili la kimahakama hata hivyo zaidi huwa la kisiasa kuliko la kimahakama hasa masuala ya kisiasa huwa zaidi wakati mashtaka ya kuwatoa yanasikilizwa. Chama ambacho kina idadi katika Seneti, kitashinda katika mashtaka ya kesi ya kuwatoa. Kama mambo yalivyo sasa, haiwezekani kumtoa rais na makamu wake kwa sababu muunganao wao wa kisiasa unajivunia wingi katika seneti.

Seneti pia hufanya uangalizi juu ya usimamizi wa fedha za kaunti chini ya kifungu cha 96 (3) cha Katiba. Kuwezesha jukumu hili, Seneti ina, chini ya kifungu cha 125, mamlaka sawa na mahakama ya juu kwa kumwita mtu yeyote kuja mbele yao kujibu maswali yanayohusiana na fedha za kaunti.

Hata hivyo, mamlaka chini ya kifungu cha 125 lazima kusoma katika muktadha wake. Mabunge ya kaunti hasa yana uwezo huo (angalia kifungu cha 195) Soma sawia na kifungu cha 195 ambacho kinawawezesha mabunge ya kaunti kumwita mtu yeyote (ikiwa ni pamoja na wanachama wa bunge lakitaifa na seneti) kuwauliza maswali ya jinsi mapato ya taifa hugawanywa na zinavyotengwa! Kwa vile kifungu cha 125 kinawezesha ‘nyumba yeyote ya bunge “inaweza, zikichukuliwa sawia ina maana kwamba hata wanachama wa Bunge la kitaifa wanaweza kuwaita Magavana!

Njia bora ya kuangalia ni kuona Seneti iwe na mamlaka baki katika masuala ya fedha za umma na iwe na mamlaka ya kuwaita magavana wakati Seneti inajadili mgao wa mapato ya kaunti. Hata hivyo, kwa siku hadi siku na masuala ya kawaida ya uwajibikaji, Mabunge ya Kaunti yanapaswa kuwa na jukumu la msingi la kutoa mwongozo na kuhakikisha Magavana wanawajibika juu ya matumizi ya fedha za umma. Ambayo ni thabiti na falsafa ya ugatuzi na hasa zaidi na kanuni za kusaidiana,kugawa mamlaka na uwiano.
Kusema ukweli, Seneti haipaswi kuingilia kati wakati ambapo Mabunge ya Kaunti yana uwezo na nia ya kuingilia kati. Hii ni kwa sababu kanuni ya kugawa mamlaka ni kanuni muhimu hasa kwa ugatuzi ambayo inahitaji kuwa maamuzi yanafanyika katika kiwango cha chini iwezekanavyo. Seneti kwa hiyo haifai kuingilia kati ambapo uingiliaje na useneta hauendani na masuala yaliyopo. Kwa bahati mbaya, ndani ya mwaka wa kwanza wa Kenya kwa mfumo wa ugatuzi wa

serikali, kanuni hii ya mgao wa mamlaka haujawahi kueleweka vizuri au kutendwa, na hivyo ilisababisha Seneti kuwaita Magavana kwa kile kinachoonekana kutokuwa na uwiano juu ya masuala ambayo Mabunge ya Kaunti yanaweza bora kukabiliana lakini seneti hazijazipa Mabunge ya Kaunti nafasi ya kushughulikia masuala hayo.

Hata hivyo, kuletwa kwa Mswaada wa Hazina ya Maendeleo ya Wadi inaonekana kama njia ya Magavana kuwanunua watunga sheria katika mabunge ya kaunti kwa kuwahonga na hazina ambayo itawashughulisha na kuwafanya muhimu kwa wadi , hivyo kuacha gavana kwa kiasi kikubwa kutothibitiwa na MCAs. Kwa vile watunga sheria watazidi kujishughulisha na eneo la bunge na hazina ya maendeleo ya wadi, watakuwa na motisha kidogo wa kufanya wajibu wao wa kuchunguza Gavana au Rais nakuna uwezekano zaidi wa ya kutenda kulingana na mapenzi ya watendaji, hasa kama Gavana na wengi wa MCAs au Rais na idadi kubwa ya Bunge la Kitaifa National linatoka chama kimoja cha siasa.

Mgao kikatiba wa mamlaka kisheria katika Kenya umelaumiwa kwa kutoweka msisitizo wa kutosha juu ya jukumu hili muhimu la kutoeneza dhuluma ya wengi kwa njia kanuni ya 'maslahi moja, kura moja. Kwa sababu hiyo, hii imesababisha mjadala usio na mwisho wa umma juu ya mamlaka ya kisheria ya Seneti.

2.3 Kazi Muhimu za Watunga Sheria kwa Matawi Yote ya Serikali

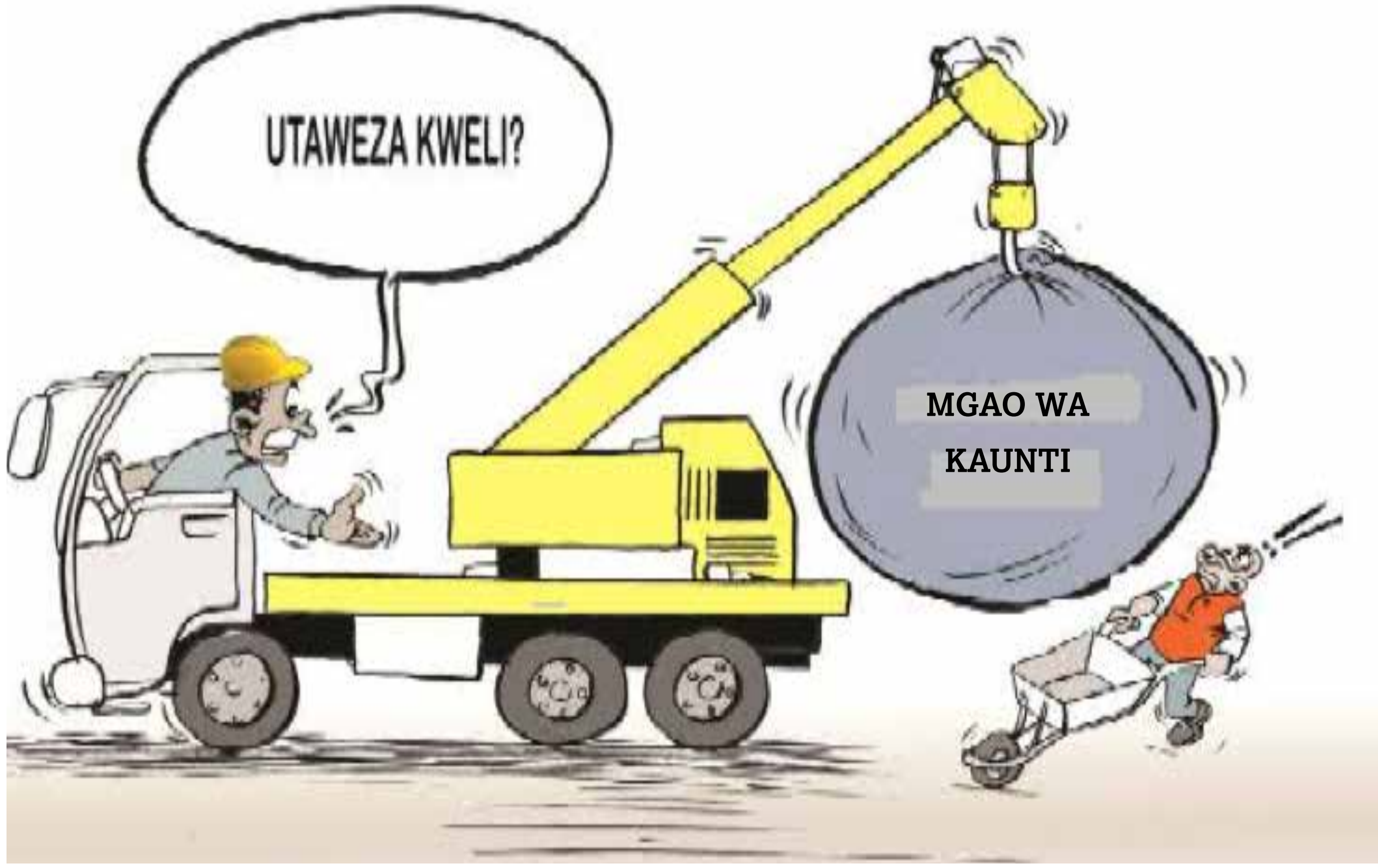

Mwakilishi wa wadi kwa baraza la kaunti ataunda sheria ya jinsi kaunti itakavyolipishwa kodi na kuangalia jinsi Gavana anavyotumia fedha za kaunti

2.3.1 Wawakilishi wa Kaunti

Hapo awali, wawakilishi waliochaguliwa katika ngazi ndogo za kitaifa walifahamika kama madiwani waliafikiana na tabia zisizo na ustadi na zisizoridhisha; walikuwa mara nyingi ni wale wasiokuwa na elimu, wahuni na vurugu na ambao walitakiwa kufuatilia (Karani wa Mji) lakini walikosa msingi wa kisheria kufanya hivyo hali iliyosababisha zaidi ya serikali za mitaa 175 kutumia zaidi ya asilimia 80% ya fedha zote walizotengewa kwa gharama za utawala wala si miradi kwa faida ya wananchi. Wawakilishi wa wadi na wawakilishi wa kaunti wanatofautiana kabisa kama ilivyokuwa zamani.

Wawakilishi wa wadi wakilinganishwa na wawakilishi wa kaunti kwa kiasi kikubwa wana kazi nane sawia ya wabunge kama ilivyoorodheshwa hapo awali lakini wawakilishi wa kaunti watahudumu katika ngazi ya Bunge la kaunti. Tofauti muhimu ni kwamba badala ya kuzingatia utendaji wa Rais (tawi la serikali-mtendaji katika bunge la kitaifa); wawakilishi wa wadi wakilinganishwa na wawakilishi wa kaunti wana wajibu wa kutathmini na kumwondoa Gavana kutoka ofisi lakini tu kwa kibali cha seneti. Wajumbe wa baraza la kaunti wana wajibu wa kutathmini kazi inayofanywa na Gavana, kamati tendaji za kaunti na baraza la utumishi wa umma katika kaunti na iwapo haitaridhisha, Gavana atawajibika kwa matokeo mabaya ya mamlaka kuu ya serikali yake ya kaunti. Zaidi ya hayo, katika kutambua ukweli kwamba mara nyingi ujuzi wa kiufundi hukosa katika ngazi ndogo ya kitaifa, Wawakilishi wa wadi katika baraza la kaunti wanatarajiwa pia kuzidisha hadi baraza la kaunti elimu ya kitaaluma, uzoefu au umahiri maalumu kwa suala lolote la majadiliano.

Wawakilishi wa wadi wakilinganishwa na wawakilishi wa kaunti kwa kiasi kikubwa wana kazi nane sawia ya wabunge kama ilivyoorodheshwa hapo awali lakini wawakilishi wa kaunti watahudumu katika ngazi ya Bunge la kaunti. Tofauti muhimu ni kwamba badala ya kuzingatia utendaji wa Rais (tawi la serikali-mtendaji katika bunge la kitaifa); wawakilishi wa wadi wakilinganishwa na wawakilishi wa kaunti wana wajibu wa kutathmini na kumwondoa Gavana kutoka ofisi lakini tu kwa kibali cha seneti. Wajumbe wa baraza la kaunti wana wajibu wa kutathmini kazi inayofanywa na Gavana, kamati tendaji za kaunti na baraza la utumishi wa umma katika kaunti na iwapo haitaridhisha, Gavana atawajibika kwa matokeo mabaya ya mamlaka kuu ya serikali yake ya kaunti. Zaidi ya hayo, katika kutambua ukweli kwamba mara nyingi ujuzi wa kiufundi hukosa katika ngazi ndogo ya kitaifa, Wawakilishi wa wadi katika baraza la kaunti wanatarajiwa pia kuzidisha hadi baraza la kaunti elimu ya kitaaluma, uzoefu au umahiri maalumu kwa suala lolote la majadiliano.

Wawakilishi wa wadi kwa mabaraza 47 watalipwa kima cha chini cha Ksh79, 200 (Kiwango hiki kilisongezwa juu, ingawaje kuna uamuzi wa korti dhidi ya mishahara wanayolipwa wawakilishi wa kaunti) hadi kiwango cha juu cha Ksh105, 600 kwa mwezi. Mwezi Desemba 2012, Mahakama ya juu zaidi ilitoa uamuzi kwamba kanuni ya jinsia ya theluthi mbili katika kifungu cha 81 (b) cha Katiba kuwa hatua kwa hatua ya utekelezaji wa kanuni hii katika Seneti na Bunge. Hata hivyo, uamuzi huu haugusi mabaraza ya kaunti kwa sababu kifungu 77 (2) cha Katiba tayari inatoa fomula ya kufikia kanuni hii katika baraza la kaunti. Kaunti zote 47 zina wadi 1450, lakini walipa kodi ambao pia ni wapiga kura watalipa mishahara na marupurupu kwa idadi kubwa ya wawakilishi wa kaunti kwa sababu hawakuwachagua wanawake katika upigaji kura. Gharama kubwa kwa ubaguzi dhidi ya wanawake itakuwa juu katika mabaraza kubwa ya kaunti kama vile Kiambu ambayo wanawake waliochaguliwa ni wanne tu kati ya wadi 60, kwa hivyo Wengine 24 itabidi kuteuliwa na kulipwa na walipa kodi (ambao pia ni wapiga kura) kwa miaka tano.

Kanuni ya mgawanyo wa madaraka ni wazi kwamba watunga sheria - ambao ni nini Wanachama wa Mabunge ya Kaunti (MCAs) ni,hawafai kutekeleza miradi. Hii ina maana kwamba miswaada ya CDF kwa Mabunge ya Kaunti mengi ambayo lengo ni kuanzisha Hazina ya Maendeleo ya Wadi kwamba MCAs / Wawakilishi wa Kaunti watadhibiti au uelezi wa juu ni kinyume na katiba. Miswaada hiyo pia ina upungufu ya kisheria kwa sababu ina lengo la kutunga sheria katika eneo ambayo tayari kuna sheria - Sheria ya Umma ya Usimamizi wa Fedha, ambayo inawakilisha fedha zote za umma bila kujali zinatumika katika ngazi ya kitaifa au kaunti.

Hatimaye, kama CDF,Miswaada ya Hazina ya Maendeleo ya Kaunti ikipitishwa kimsingi itakuwa 'kuishi na kuishi basi; kula na basi kula' njia ya Magavana kununua watunga sheria katika kaunti zao kwa kuwahonga na hazina kwamba wanaendelea kujishughulisha katika wadi lakini kuwanyamazisha juu ya masuala ya fedha za kaunti, hivyo kuacha gavana kwa kiasi kikubwa kutothibitiwa na MCAs.

Jinsi watunga sheria wanazidi kujishughulisha na kaimu kama maafisa wa kuongoza maendeleo katika eneo bunge lao (kwa ajili ya wabunge katika Bunge la taifa) au wadi (kwa MCAs) hazina ya maendeleo, watakuwa na motisha kidogo wa kuwajibika katika kusimamia Gavana au Rais na zaidi uwezekano wa kuwa na mapenzi ya watendaji, hasa kama Gavana na idadi kubwa ya MCAs au Rais na idadi kubwa ya Bunge la Taifa ni inatoka chama kimoja cha siasa.

3.0 Maafisa wa serikali waliochaguliwa katika serikali kuu ya Kitaifa

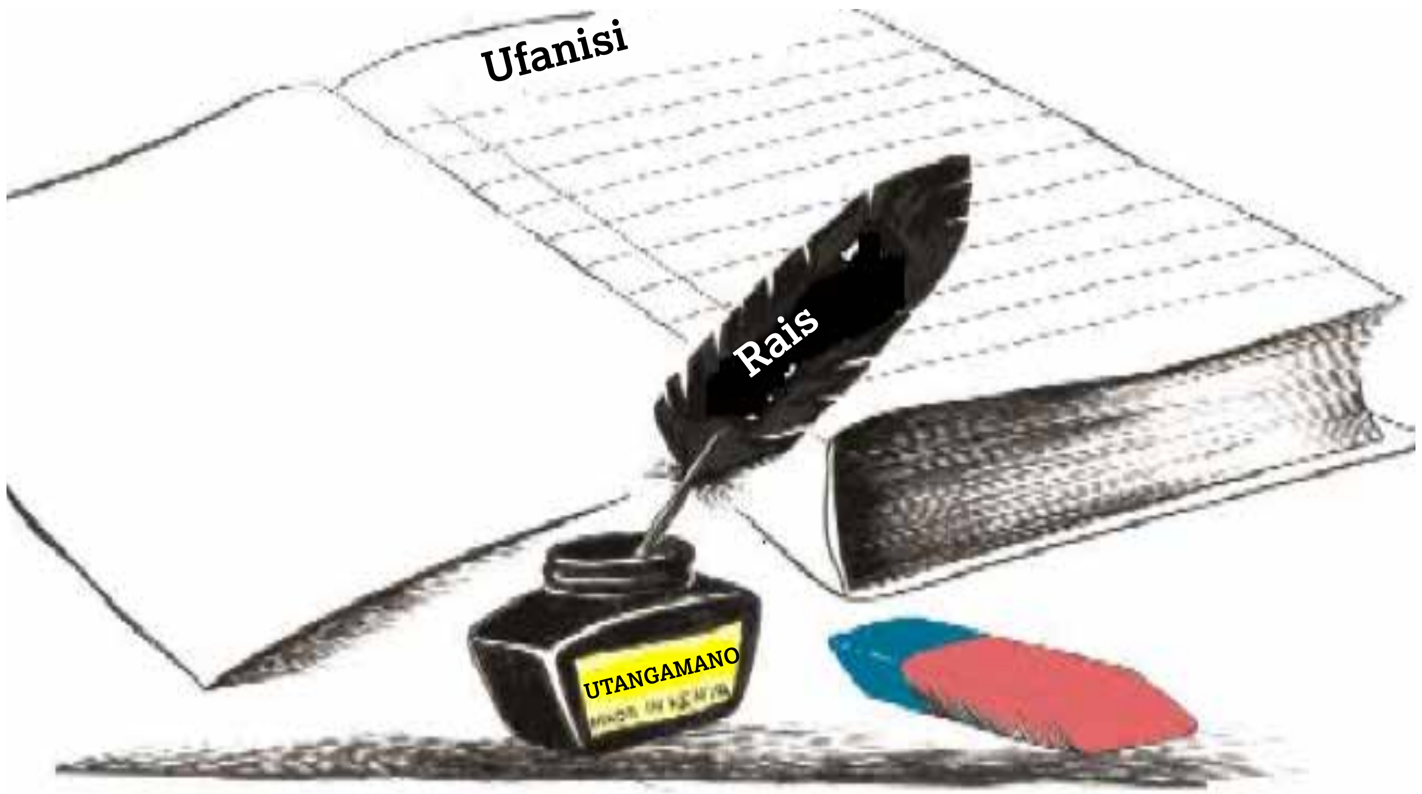

Rais ana jukumu la kuhakikisha kwamba i) Kenya sio maskini ii) Kenya ni salama;na iii) Kenya inaheshimika kimataifa kwa kutii sheria za kimataifa ilizoidhinisha

3.1 Rais na Naibu Rais

Katiba ya huru wa Kenya 1963 ilipeana nafasi ya Rais na Makamu wa Rais, ambaye aliteuliwa na Rais na alihudumu kwa radhi ya Rais. Ilikuwa ni kawaida kusikia katika habari kwamba Rais alikuwa 'amemsimamisha kazi ' Makamu wa Rais mmoja na kumchukua mwingine bila maelezo yoyote. Wakati mmoja, kwa mwaka mmoja Kenya ilikuwa bila makamu wa rais, hii iliibua maswali juu ya iwapo kuna jukumu lolote la makamu wa rais kama nchi inaweza kuendeshwa kwa miezi kadhaa bila makamu.

Katiba ya Kenya 2010 inapeana nafasi ya Rais wa Jamhuri ya Kenya, lakini wakati huu na Naibu wa rais. Tofauti muhimu kutoka siku za nyuma ni kwamba kazi ya Rais sasa inamhitajia yeye kuongoza serikali na kuzingatia zaidi mambo ya nje (kikanda na kimataifa) kama vile Magavana wa kaunti watakuwa na jukumu la kiserikali ndani ya nchi wakati Maseneta, wabunge (ikiwa ni pamoja na wawakilishi wa wanawake) na wawakilishi wa kaunti watakuwa wakitunga sheria maamuzi na kufuatilia / uangalizi ndani ya nchi.

Tume ya Mishahara na Malipo (SRC) ilipendekeza kuhakiki chini mshahara wa Rais na marupurupu kutoka Ksh2.4M kwa mwezi iliyolipwa kati ya mwaka 2008-2012 kufikia kiwango cha Ksh1, 237,500 hadi upeo wa Ksh1, 650,000 kwa mwezi. Kwa kutumia kiwango cha chini, Rais atalipwa kutoka kwa walipa kodi zaidi ya Ksh14.8M kwa mwaka na zaidi ya Ksh74M katika miaka tano atakayokuwa katika ofisi. Kwa hivyo ni muhimu kwa Wakenya kujua ni nini hasa mamlaka, majukumu au maelezo ya kazi wananchi wanayolipa kiasi kikubwa cha fedha. Mamlaka muhimu, maelezo ya kazi, kazi au majukumu ya Rais ni kuhakikisha kwamba:-

1. **Serikali inaheshimu na inafuata Katiba** - utawala wa sheria: Kifungu cha 129 (1-2) kinasema kwamba Mamlaka ya Urais yametoka kwa wananchi wa Kenya na lazima kutekelezwa katika mujibu wa katiba na kwa namna sambamba na kanuni ya huduma kwa watu ya Kenya na kwa ustawi na faida yao.
   Rais ni mlinzi wa maadili ya kitaifa yaliyoainishwa katika kifungu cha 10 cha Katiba. Rais pia ana wajibu wa mwenyekiti katika Kongomano, ambayo ni jukwaa inahusu Rais kukutana na 47 Magavana wote kukuza uhusiano baina ya kiserikali kati ya serikali za kitaifa na kaunti katika namna ambayo inazingatia baina ya utegemezi na ushirikiano. Hii ina maana kwamba ni kazi ya rais kuhakikisha kwamba yeye na maafisa wote wa umma wanazingatia na kuonekana kukuza wakati wote maadili yote kwa makusudi katika katiba. Kila sehemu ya kifungu cha 10 kinampa rais kazi maalum.
2. **Kenya ni salama (usalama wa taifa) na iko na umoja;** watu wote wanatendewa haki na hatua za usawa wa kijinsia zinachukuliwa kushughulikia dhuluma za kihistoria. Hii inapatikana kifungu cha 10 (a) uzalendo, umoja wa kitaifa, kugawana madaraka, utawala wa sheria, demokrasia na ushiriki wa watu; Yeye pia ni ishara ya umoja wa kitaifa.
3. **Uadilifu, uwazi na uwajibikaji:** Rais ana wajibu wa kuhakikisha utawala bora, uadilifu, uwazi na uwajibikaji. Hii Rais anahakikisha kwa kuteua kwa ofisi ya umma, watu wa uwezo na uadilifu ambao waafikia vigezo vya uadilifu vilivyoainishwa katika Sura ya 6 ya Katiba kwa mfano wakati kuteua, Baraza la Mawaziri Wakuu, Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Katibu wa Baraza la Mawaziri, Makatibu Wakuu, Wakuu wa Mabalozi, wawakilishi wa kidiplomasia na Consula. Bunge itahoji watu Rais ameteua.
4. **Haki za binadamu zinaheshimiwa:** kuhakikisha kufuatwa kwa majukumu ambayo Kenya imefanya chini ya sheria za kimataifa na kitaifa ili kuwezesha hadhi ya binadamu, usawiaji, haki za kijamii, kuweza kuwashirikisha , usawa, haki za binadamu , kutobagua na ulinzi wa wachache. Wakati wa uhuru , Kenya kwa hiari ilijiunga na Umoja wa Mataifa (UN) na kwa mfululizo kuchukulia, kusahihi, kuridhia kwa ndani sheria kwa wingi za haki za binadamu. Kuna zana tatu kuu zinazotambuliwa kimataifa za haki za binadamu za ufuatiliaji au mifumo ya haki za binadamu za nchi zote ambazo hupimwa kila mwaka na mapendekezo kwa ajili ya kuboresha kupewa. Kwa bahati mbaya, Kenya ina mfululizo wakufanya vibaya kwa mkataba huo isipokuwa 2003 wakati Kenya ilifanikiwa juu ya haki ya elimu baada ya Elimu ya Bure ya Msingi (FPE) . Rais ana wajibu wa kuhakikisha kuwa Wakenya si tu kupata na kufurahia haki za binadamu, lakini pia kwamba hii ni wazi na kupimika kupitia viashiria sawa vya utendaji kutumika kwa kiwango cha nchi nyingine zote za ulimwengu yaani : -
   a. **Malengo ya Maendeleo ya Milenia (MDGs):** Hiki ni chombo cha ufuatiliaji wa haki za binadamu kila mwaka ikilinganishwa na utendaji wa nchi zote duniani kimsingi kwa juhudi zao na mafanikio katika kuboresha upatikanaji wa haki za binadamu zinazopatikana katika Katiba ya Kenya chini ya kifungu cha 27, 41, 43 na vifungu vyengine. MDGs hupima Kenya na nchi nyingine katika utendaji ikihusiana na malengo nane ya MDG: - 1) kutokomeza umaskini uliokithiri na njaa (kwa njia ya ajira, kuboresha usalama wa chakula, upatikanaji wa maji na usafi wa mazingira), 2) upatikanaji wa elimu ya msingi kwa wote, 3) uendelezaji wa usawa wa jinsia na uwezeshaji wa wanawake; kukuza huduma za afya kwa njia ya 4) kupunguza vifo vya watoto wachanga, 5) uboreshaji wa afya ya uzazi; 6) kupambana na UKIMWI, Malaria, TB na magonjwa mengine 7) kuhakikisha mazingira endelevu na 8) kuhakikisha kwamba Kenya inao ushirikiano wa kimataifa kwa ajili ya maendeleo.
   b. Ila 2003 wakati Kenya ilianzisha Elimu ya Bure ya Msingi (FPE), ambayo leo inapata changamoto kwa mgomo wa walimu juu ya upungufu na malipo ya chini, utendaji wa Kenya juu kupitia kiashiria MDG1 haujawahi kuvutia. Wakati Asia imeweza kupunguza umaskini kwa zaidi ya 24% kati ya mwaka 1990 na 2013, nchi nyingi mwa Jangwa la Sahara tu zimeweza kupunguza 8% umaskini katika kipindi hicho na hata kidogo kwa Kenya hasa kutokana na madhara ya 2007-8 baada ya ghasia za uchaguzi. Hata baada ya mgao mkubwa wa fedha kwa elimu, maji, afya nk ikiwa ni pamoja na CDF, rais kama mtendaji mkuu katika Kenya bado anahitajika kufanya kazi ya usimamizi bora wa maafisa wa umma ili kuzuia ufisadi ambao unaleta maatumizi mabaya ya fedha za umma zenye lengo kwa ajili ya kazi hizi, kukuza sahihi maadili ya kazi na kushikilia maafisa wa umma binafsi na kwa pamoja kuwajibika kwa ajili ya utoaji wa huduma duni na rushwa.
   c. **Kiashiria cha Maendeleo ya Binadamu (HDI)** - Kila mwaka Umoja wa Mataifa ambayo Kenya ni mwanachama, hulinganisha nchi zote kuhusiana na mafanikio yao katika kupunguza kukosekana kwa usawa - pengo kati ya matajiri na maskini . Umoja wa Mataifa huchapisha hii mara mbili kwa mwaka (Julai na Desemba) Maendeleo ya Binadamu (HDR) kwamba hutoa taarifa juu ya kiwango cha usawa kupitia chombo kiitwacho maendeleo ya binadamu kiashiria (HDI). Ripoti hii ina uwezo wa kuonyesha nchi nyingi duniani zisizo na usawa. Mfano wa data ya ripoti ya maendeleo ya binadamu zinazotolewa inaonyesha kukosekana kwa usawa wa mapato kwamba Wabunge Kenya wanalipwa zaidi duniani licha ya mshahara wa kima cha chini na kipato cha kila mwananchi kuwa chini sana . Katika miongo mitano iliyopita tangu uhuru, Kenya imeendelea kutajwa miongoni mwa nchi zisizo na usawa duniani na pengo kati ya matajiri na maskini kuzidi kupanuka au kubaki badala ya kupungua. Kuna pia tofauti za kijinsia katika kupata haki kwa wanaume na wanawake; tofauti ya kikanda na kuongezeka kwa umaskini na ukosefu wa ajira miongoni mwa vijana na makundi mengine ya wachache . Kukosekana huku kwa usawa kulisababisha mbinu kuchukuliwa katika Katiba ya Kenya , 2010 kwamba inazingatia umuhimu mkubwa juu ya usawa na utangulizi wa ugatuzi kama mfumo wa serikali wa kuchukua rasilimali kwa sehemu za Kenya zilizopuuzwa miongo mitano iliyopita. Kwa bahati mbaya, ugatuzi na usawa ambao lengo ni kupunguza kukosekana kwa usawa unaendelea kukabiliwa na changamoto kubwa ikiwa ni pamoja na gharama kubwa ya majukumu kujirudia kupitia CDF na taratibu zingine. Rais kama kiongozi muhimu ndani ya chama cha wengi katika Seneti na Bunge ana uwezo wa kushughulikia vikwazo vingi vya ugatuzi na taratibu zingine kuhakikisha usawa. Hata hivyo, Marais wanne wa Kenya tangu uhuru wamejitenga mbali kufanya kazi hii ambayo iko ndani ya maelezo ya kazi zao.
   d. **Mtazamo wa Kiashiria cha Rushwa** - Kila mwaka shirika linalojulikana kama Transparency International kupitia kazi yake kwa njia ya sura/ matawi tofauti katika nchi ikiwa ni pamoja na Kenya kulinganisha nchi kwa misingi ya jinsi rushwa ilivyo na wananchi wao wenyewe na wageni wanaofanya biashara huko. Kenya ina mfululizo wa kufanya vibaya ambayo inaashiria dalili kwamba kuna nafasi kwa Rais kufanya vizuri jukumu lake la kudhibiti rushwa.
   e. **Ripoti ya Upimaji Utaratibu Ulimwenguni (UPR):** Kila mwaka, mataifa ya dunia hutathmini utendaji wa kila mmoja na kutoa mapendekezo maalum kwa nchi juu ya nini mkuu wa serikali katika kila nchi lazima afanye au kuhakikisha nini kifanyike kuboresha hali. Ni wajibu wa Rais kuhakikisha kwamba mapendekezo ya UPR yanapewa uzito unaostahili wakati Wizara zinatengeneza bajeti zao za mwaka kwa mkusanyiko katika bajeti ya taifa ambayo itawasilishwa Bungeni kwa ajili ya kupitishwa. Pia ni wajibu wa Rais kuhakikisha kwamba fedha zilizotengwa zinatumika kwa ajili ya kutoa matokeo yanayotarajiwa na si kupitia wafanyakazi wasiowajibika na rushwa.

5. **Kenya si maskini[20] lakini faida kiuchumi na ushindani katika biashara ya kimataifa na uhusiano -** Hii karibu inahusiana na (4) hapo juu. Kifungu cha 10 (d) kinateua Rais kama mkuu wa nchi mwenye wajibu wa kuhakikisha maendeleo endelevu. Ni kazi ya Rais kuhakikisha kwamba serikali inafanya na kwa busara inatekeleza maamuzi ya kisera ili kuhakikisha hali ya maisha ya kila raia imeboreshwa. Rais anatarajiwa kufanya hivyo kwa kuhakikisha: -
   a. **Kutengeneza Ajira:** Kutengeneza ajira siyo tu kwa kusisitiza wawekezaji wa kigeni, lakini kwa kiasi kikubwa kwa kuhamasisha na kusaidia wananchi na hasa vijana kuwekeza na kukuza biashara zao katika nchi ya Kenya;
   b. **Kuboresha hali ya maisha kwa ajili ya wote:** Makubaliano yote ya biashara ya kimataifa neema si tu wawekezaji wakubwa katika Kenya, lakini pia viwanda vya ndani, na wazalishaji wadogo (kahawa, chai, maziwa, miwa nk) na kutambua haki za wafanyakazi si tu kwa kulipwa mshahara wa kima cha chini lakini pia kwamba kima cha chini cha mshaharakinasaidia kusimama hekima ya wanaoishi na upatikanaji wa haki za

20 DanielNyassy na BozoJenje, “Umaskini katikati ya madini, fuo za kimataifa na ardhi ya kilimo” Gazeti la Nation, Februari 4, 2013 yapatikana http://elections.nation.co.ke/news/Poverty-amid-minerals-world-class-beaches-and-arable-land/-/1631868/1684472/-/12qbghd/-/index.html imeangaliwa Machi 14, 2013

msingi. Rais lazima ahakikishe kwamba Katibu Waziri wa Leba na Wizara kuweka kima cha chini cha kwamba kuwezesha hali bora ya maisha na kuwa katibu wa baraza la mawaziri kwa ajili ya Biashara inasukuma wawekezaji wa kigeni kuambatana na mshahara ya kima cha chini cha haki;

c. **Usalama wa chakula:** uendelezaji na utekelezaji wa sera za kitaifa ili kuhakikisha kwamba Kenya ina uhakika wa chakula - kamwe hakuna njaa; na kuafikia viwango vya chini vya kimataifa juu ya kupata haki kama vile maji, elimu, afya na utoaji wa huduma zengine ambazo zote huchangia katika kupunguza umaskini.

d. **Kupanua wigo wa ushuru na kuhakikisha haki kwa ushuru :** rais na magavana 47 kama watendaji wakuu katika ngazi ya kitaifa na kaunti wana wajibu wa kuhakikisha kwamba watu zaidi wana kazi au chanzo cha mapato (kwa mfano kupitia kilimo , ufugaji, uvuvi , nk) ili kuwa na uwezo wa kulipa ushuru. Hii kwa upande mwingine italeta utoaji huduma bora kwa wananchi na kiwango bora cha maisha kwa watu wote. Wao pia wana wajibu wa kuhakikisha kuwa ushuru unakusanywa kutoka kwa watu wote hivyo kwamba hakuna anayekwepa kuchangia fedha za umma. Watendaji wakuu 48 pia wana wajibu wa kuhakikisha kwamba ushuru ni wa haki - kwamba wale hupata na kumiliki zaidi wanapaswa kulipa ushuru mkubwa. Hii ina maana kwamba katika kufanya mapendekezo juu ya nini kitalipiwa ushuru,Rais na Magavana wanapaswa kuhakikisha kuwa ushuru kwa ardhi na mali ni juu zaidi kuliko ule wa wafanyakazi (Lipa kama vile unalipwa) kwa sababu hii itahamasisha wamiliki wa ardhi wavivu watumie au kuachia wengine ambao wanaweza kugawa na wale ambao ‘ wasiokuwa nacho ‘ kwa njia ya ushuru . Watendaji wakuu pia wana wajibu wa kudhibiti rushwa na kuchukua hatua kwamba wanadhibiti mfumuko wa bei. Mfano wa hii ni kuhakikisha kwamba Kenya haiagizi chakula (mahindi , mchele, sukari nk) lakini badala yake kutumia bidhaa za nje ambazo hazikuzwi, viwandani au kuundwa ndani ya nchi.

6. **Maadili ya kazi ya Watumishi wa Umma** na kudumisha ubora, ufanisi, nidhamu na motisha kwa utumishi wa umma ambao unafanya kazi katika namna sambamba na kanuni ya huduma kwa watu wa Kenya na kwa ustawi wao na faida.
7. **Ugavi wa Usawa wa maliasili ya Kenya:** Rais anaongoza Baraza la Mawaziri ambalo lina wakilisha ardhi, maji, madini, wanyamapori na rasilimali nyingine nyingi za Kenya. Yeye ana wajibu wa kuhakikisha kuwa kila Wizara inaandika watu wenye uwezo wa kutunga sera, sheria na bajeti ili kuhakikisha kwamba Wakenya hupata faida kubwa kutokana na rasilimali zao za kitaifa na kwamba faida inagawanywa kwa usawa. Hii ni pamoja na kuhakikisha kuwa mikataba ya biashara ya kimataifa na wawekezaji wa kigeni hulipa Wakenya mshahara wa hekima, kulipa ushuru sawia, kutekeleza shughuli za sera ya kijamii (CSR) kwa ajili ya watu wa Kenya na kwamba kuna uwajibikaji wa makampuni kwa mashirika yasiyo wajibika. Rais pia ana wajibu wa kuhakikisha ushindani endelevu wa bidhaa na huduma nchini Kenya na kuwekeza katika utafiti, ubunifu, teknolojia na miundombinu mingine ambayo inafanya mazao ya Kenya ya kisoko kuwa zaidi katika soko la kimataifa

8. **Kenya ni salama kwa ndani kutokana na mashambulizi ya nje.**

Kama kamanda Mkuu wa Majeshi ya Ulinzi Kenya (KDF) Rais: -

a. Huongoza Baraza la Usalama wa Taifa (NSC) na kupokea habari tendeti mara kwa mara kutoka Baraza la Upelelezi wa Taifa.
b. Huteua na anaweza kumwondoa Mkuu wa Majeshi ya Ulinzi, wakuu watatu na makamanda wa huduma tatu ya jeshi la ardhi, hewa, maji; na anahusika kikamilifu kwa ushirika na uongozi wa KDF .
c. Anaweza kutangaza hali ya hatari.
d. Anaweza kutangaza vita baada ya kuidhinishwa na Bunge.
e. Kuinua utangamano wa ndani na usalama wa ndani kwa kushughulikia ukiukaji wa haki kama vile kutowajibika kukosekana kwa usawa, umaskini na ukosefu wa ajira ambayo mara nyingi husababisha ugomvi na vita ya ndani kwa ndani.
f. Kuhakikisha shughuli za kipolisi katika Kenya inatimu viwango vya kimataifa katika ajira, mafunzo, vifaa, malipo na vigezo vingine.
g. Kuhakikisha kwamba sera za kigeni za Kenya inadumisha uhusiano mzuri na mataifa mengine ili kuepuka mashambulizi yanje, na pia akidumisha maslahi ya Kenya.
h. Anaweza kusimamisha Serikali ya kaunti wakati wa dharura inayotokana na migogoro ya ndani, vita au mazingira mengine ya kipekee.

9. **Kuipa sifa njema kwa jina la watu na Jamhuri ya Kenya:** Kuwakilisha maslahi ya Kenya katika masuala ya kimataifa / sera za kigeni ikiwa ni pamoja na uundaji, kuridhiwa na ufugaji wa sheria za kimataifa; na kuhakikisha kwamba biashara ya kimataifa na sheria nyingine kuendeleza maslahi ya Kenya na kwamba Wakenya wote wanafaidika / faida kutokana na mauzo ya mazao yake katika soko la ushindani wa kimataifa. Rais na Naibu Rais lazima pia kuhakikisha kwamba wao na maafisa wote wa umma kwamba wanawakilisha Kenya katika kujadili na mataifa mengine namna ambayo wanaleta maendeleo ya maslahi ya Wakenya wote kwa mfano kwa kuhakikisha kwamba timu yake hujadiliana bei za haki kwa bidhaa na huduma za Kenya katika mauzo ya nje ya nchi nyingine.

10. **Ripoti ya mwakani ya hali ya taifa:** Kifungu cha 132-c kinahitaji Rais kuwasilisha kila mwaka kwa watu Ripoti ya hali ya Taifa ikiwa ni njia ya uwajibikaji na uwazi kwa watu wa Kenya kuhusu kazi zake kama ilivyoainishwa katika sura ya 9 ya Katiba.Mara kwa mara utendaji duni wa Kenya juu ya kipimo cha Rais na utendaji wa serikali juu ya vigezo moja kwa moja huleta madhara kwa wananchi binafsi na ustawi na ilisababisha kifungu cha 132 na 183 cha Katiba ya Kenya kuhitaji rais kama mtendaji mkuu katika Kenya na Magavana kama watendaji wakuu katika kaunti kuwa kikatiba kulazimishwa kutoa hali ya taifa au hotuba ya kaunti juu ya vigezo hapo juu.

    Hii ina maana kwamba hotuba ya Rais wakati wa siku za kitaifa kama vile Madaraka Jamuhuri na siku ya Mashujaa anapaswa kuzingatia kuwasilisha kwa umma tathmini, ripoti yake na utendaji wa serikali yake juu ya vigezo hapo juu. Ripoti iliyotolewa lazima iwe katika muundo ambao unaruhusu wananchi kuhukumu kama hakujakuwa na maboresho ya kumbukumbu juu ya mfumo wa ufuatiliaji mbalimbali wa kimataifa wa haki za binadamu . Kwa bahati mbaya, kwa sababu wananchi wengi hawana elimu ya uraia ya kutosha kwa ufanisi na kushikilia maafisa 48 waliochaguliwa kuwajibika juu ya hili, mahitaji ya vifungu 132 na 183 kwa kiasi kikubwa yamepuuzwa kwa mara ya kwanza miaka 3-4 kufuatia kupitishwa kwa Katiba ya Kenya , 2010. Hata hivyo , Jaji mkuu katika kila miaka kufuatia kupitishwa kwa Katiba alitoa ripoti juu ya hali ya mahakama.

4.0 Maafisa wa serikali waliochaguliwa katika serikali kuu ya kitaifa

Ni lazima Gavana azuie ufisadi katika huduma, biashara za ndani na za kimataifa ili kupunguza pengo kati ya matajiri na maskini.

4.1 Gavana na Naibu Gavana

Chini ya Katiba ya Kenya, 2010 Kenya sasa ina Gavana na Naibu Gavana kwa kila kaunti 47. Katika siku za nyuma, neno 'Serikali' lilijulikana kumaanisha Rais, Mawaziri (sasa Baraza la Makatibu wa Wizara) na Utumishi wa Umma. Chini ya mfumo serikali ya ugatuzi, neno 'Serikali' imetambaazwa hadi ngazi ya kaunti na ni pamoja na **Gavana, Naibu Gavana, Kamati ya serikali ya kaunti na Utumishi wa Umma wa kaunti**. Magavana 47 sasa ni sehemu ya Serikali, lakini katika ngazi ya kaunti na wanatarajiwa kukaa na Rais katika Mkutano wa Upeo ili kutambua maeneo ya kutegemeana na ushirikiano kati ya serikali katika ngazi ya Taifa na katika ngazi ya Kaunti.

Tume ya Mishahara na Malipo (SRC) imetenga kuwa mshahara wa Gavana na marupurupu kwa shilingi 640,681 hadi kiwango cha juu cha Ksh854, 241 kwa mwezi. Hii ina maana kwamba katika mwaka, kila mmoja wa magavana 47 atalipwa zaidi ya Ksh7.6M na katika miaka 5 kila mmoja wao atachuma zaidi ya Ksh38M kutoka kwa walipa kodi. Kwa jumla Magavana wote 47 watawagharimu walipa kodi wa Kenya Ksh1.8Bilioni, wakati manaibu wao watalipwa kiwango cha chini cha shilingi 1.3Bilioni. Kwa hivyo ni muhimu kwa Wakenya kujua ni nini hasa mamlaka, majukumu au maelezo ya kazi ambayo wananchi hulipia kiasi kikubwa cha fedha. Mamlaka muhimu, maelezo ya kazi, kazi au majukumu ya Gavana ni kuhakikisha kwamba: -

1. **Kutekeleza sheria ya kitaifa na ya kaunti:** Kama mtendaji mkuu wa ngazi ya kaunti (kifungu 179(4-6), Gavana ana jukumu la kuongoza kuzingatia na utekelezaji wa Katiba na sheria nyingine za kitaifa (kwa kiasi inayotakiwa katika ngazi ya kaunti) na pia utekelezaji wa sheria ya kaunti.
2. **Kuchangia fedha kwa ajili ya kaunti kwa :**
   - Kuelewa sheria ya mapato na kodi;
   - Ufanisi wa kukusanya kodi.
   - Kukopa mikopo ya taasisi za fedha za ndani na kimataifa.
   - kujadili na kupokea misaada ya ndani na kimataifa.
   - Kufanya mikataba ya kibiashara ya ndani na ya kimataifa inayolenga kuwatajirisha wakaazi wa kaunti.
   - Kujadili bei sawa ya mazao ya kilimo, madini na rasilimali nyingine yaliyojitokeza katika kaunti.
   - Kuwahamasisha na kuwawezesha wananchi kuwekeza katika biashara.
   - Kuelewa, na kufuatilia sera ya uwekezaji wa kigeni na sheria katika kaunti.
   - Kutekeleza na kutii kwa sheria ya biashara ya kimataifa ambayo Kenya imeidhinisha kutii.
   - Kuwakilisha maslahi ya kaunti katika uundaji au mapitio ya nafasi ya Kenya katika uundaji wa mikataba ya biashara ya kimataifa.
3. **Matumizi ya fedha za umma kwa makini** na kwa kuzingatia kanuni za fedha za umma katika Katiba na sheria mbalimbali, ikiwa ni pamoja na:
   - Kudumisha, kusimamia na kuongoza utumishi wa umma konda, bora, yenye ufanisi, nidhamu na motisha ambayo hufanya kazi katika namna sambamba na kanuni ya huduma kwa watu wa Kenya na kwa ustawi na faida yao.
   - Kuunga mkono serikali ya kaunti kwa makini ununuzi wa bidhaa muhimu kama vile madawa na pembejeo za kilimo (Mbolea, matrekta nk)
   - Kukuza utawala wa kidemokrasia ambao ni pamoja na kuzuia rushwa na ubadhirifu wa rasilimali ya umma.
4. Kuhakikisha kwamba kaunti si maskini:
   Kama Afisa Mtendaji wa kaunti ambaye Watendaji wote wa kaunti na Utumishi wa Umma wanampa taarifa , Gavana ana wajibu wa: -
   - Kutoa kwa usawa huduma ya kutosha, bora na kwa wakati: Kuhakikisha kwamba Kaunti inatimiza viwango vya chini vya kimataifa ya upatikanaji wa haki za binadamu kama vile maji, elimu, afya, nyumba, haki ya kufanya kazi, haki ya maendeleo na haki nyingine ambazo huchangia katika kupunguza umaskini.
   - Kuhakikisha kaunti ina usalama wa chakula kwa kutekeleza sera za kitaifa katika kilimo, maendeleo ya ardhi na maendeleo ya maliasili ili kuhakikisha kwamba kaunti ina usalama wa chakula.
     Kuchangia udhibiti wa mfumuko wa bei wa taifa; kwa kuhakikisha kwamba kaunti ina mauzo ya nje zaidi kuliko ununuzi wa nje.
   - Kujenga nafasi za ajira kwa uvumbuzi na uendelevu wa kutumia rasilimali za kaunti,pia kuhakikisha kufuata na kuafiki sheria za kitaifa za biashara na kazi na ahadi za kimataifa.
   - Uvumbuzi - Kuwekeza katika utafiti, uvumbuzi, teknolojia na miundombinu mingine ambayo itazidisha uundaji wa mali kwa ndani na mawazo ya kivitendo.
   - Kupunguza pengo kati ya matajiri na maskini.
5. **Kuwakilisha kaunti katika kiwango cha kitaifa.**
   Gavana ana wajibu wa:
   - Kuhudhuria mikutano ya upeo(kati ya Rais na Magavana wote 47)
   - Kuwakilisha maslahi ya kaunti kwa serikali ya kitaifa. Hii ni pamoja na kuelekeza malalamiko ya watu kuhusu utoaji wa huduma duni na Serikali ya kitaifa juu ya majukumu ya serikali ya kitaifa ndani ya kaunti.
6. **Kufanya kazi yoyote ya Serikali ya kitaifa iliyohamishiwa kwa kiwango cha kaunti** katika kufuata kifungu 187. Hii ni pamoja na: -
   - Kutekeleza majukumu ya serikali kuu aliyogawiwa na Rais baada ya mashauriano ya pande zote.
   - Kujadili kwa au uhamisho wa kazi na fedha kutoka Serikali ya taifa hadi serikali ya kaunti iwapo kazi au mamlaka yao itakuwa na ufanisi zaidi au kutekelezwa na Serikali ya kaunti na uhamisho wake si marufuku kwa sheria yoyote.

7. **Kuhakikisha Kaunti ni Salama:**
Kifungu cha 239 (5) kinasema kwamba,"vyombo vya usalama vya nchi vipo chini ya mamlaka ya raia". Hii ina maana kwamba Mtendaji Mkuu wa kaunti, Gavana ana wajibu wa:-

- o Kutambua kwamba bila usalama, serikali ya kaunti haiwezi kuendelezwa na kwa hiyo Gavana ana jukumu kubwa baki la usalama.
- o Kukuza usawa, mshikamano na usalama wa ndani na kushughulikia ukiukaji wa haki kama vile uonevu, kukosekana kwa usawa, umaskini na ukosefu wa ajira ambao mara nyingi husababisha ugomvi wa ndani kwa ndani.
- o Kujadiliana na Serikali ya Taifa ili kuhakikisha kwamba kaunti ina polisi wa kutosha pamoja na mafunzo, vifaa na ujira; na kukuza usalama katika kaunti.
- o Kuanzisha mahusiano ya kiserikali (serikali ya kitaifa na kaunti nyingine) kukuza mawasiliano wazi na majibu ya haraka ya mahitaji ya usalama wa kaunti kwa mfano polisi wa kutosha

8. **Ripoti ya mwaka ya hali ya kaunti.**
Kama mtendaji mkuu, Gavana ana wajibu wa:-

- o Kutambua kwamba yeye ni sehemu ya serikali, na kwamba chini ya kifungu 132 c, lazima achangie kwa hotuba ya kila mwaka ya Rais kwa taifa kwa kuandaa vilevile kwa wakati mzuri ripoti ya mwaka ya hali ya kaunti.
- o Kuongoza kaunti katika kutekeleza na kutoa taarifa juu ya ufuataji wa haki za binadamu, demokrasia, kanuni na ahadi chini ya sheria za kimataifa (Kifungu 10; kifungu 132 c)
- o Kama mkuu wa Kamati ya Utendaji ya kaunti, kutoa ripoti kamili na mara kwa mara kwa baraza la kaunti kuhusu masuala ya kaunti, ikiwa ni pamoja na ripoti ya kila mwaka ya maendeleo na utekelezaji wa mipango ya kaunti. (Art 183 (3)

9. **Kuhakikisha uwezo bora wa Naibu Gavana, Kamati ya Utendaji wa kaunti na Utumishi wa Umma:**
Kama Mtendaji Mkuu wa kaunti, Gavana ana wajibu wa:

- o Kuteua wanachama wa kitaalamu na wenye uwezo kwa Kamati ya Utendaji ya kaunti kutoka miongoni mwa watu ambao si wanachama wa baraza la kaunti; kwa idhini ya bunge la kaunti – kifungu cha 179 2) b.
- o Kuhakikisha kwamba wanakamati wa Kamati ya Utendaji ya kaunti wasizidi theluthi moja ya idadi jumla ya bunge la kaunti na kuambatana na sheria, maadili na kanuni za utumishi wa umma.
- o Kusimamia na kuhamasisha Utumishi wa Umma wa kaunti.
- o Kutambua Naibu Gavana mwenye uwezo ambaye chini ya kifungu 180 (5), Gavana hawezi kumtimua kwa mapenzi yake.

10. **Kutia saini miswada na; Kuchapisha Gazeti la Serikali la kaunti:** Kuangalia, kuidhinisha na kutia saini miswada iliyopitishwa na bunge la kaunti kuwa sheria na kuchapisha ilani katika Gazeti la Serikali la kaunti maamuzi na sera zote rasmi zilizotolewa na Kamati ya Utendaji ya kaunti au Gavana.

11. Kuhakikisha kwamba kaunti ina faida kiuchumi na ushindani katika biashara na uhusiano wa ndani na ya kimataifa. Kama tu vile Rais Gavana pia ana wajibu wa kuhakikisha upanuzi wa wigo wa ushuru na haki ya ushuru. Kivitendo, hii ina maana kwamba Gavana ana wajibu wa kuhakikisha kuwa watu zaidi wana kazi au chanzo cha mapato (kwa mfano kupitia kilimo , ufugaji, uvuvi , nk) ili kwa watu zaidi katika kaunti kuwa na uwezo wa kulipa kwa utoaji wa huduma, burudani na ushuru wa mali ambao ni vyanzo vikuu vya mapato kwa ajili ya kaunti. Magavana pia wana wajibu wa kuhakikisha kwamba ushuru unakusanywa kutoka kwa watu wote hivyo kwamba hakuna anayekwepa kuchangia fedha za umma. Magavana ‘ kama Rais lazima pia kuhakikisha kwamba ushuru ni wa haki - kwamba wale hupata na kumiliki zaidi wanapaswa kulipa ushuru zaidi. Hii ina maana kwamba katika kufanya mapendekezo (katika mfumo wa miswada kuwasilishwa kwa bunge la kaunti) , Magavana lazima kuhakikisha kwamba ushuru wa ardhi na mali ni juu zaidi kuliko huduma ya malipo kwa sababu hii itahamasisha wamiliki wa ardhi wavivu watumie au kupeana kwa wengine ambao wanaweza. Pia itahakikisha kwamba wale ambao wana (ardhi, mali ya kukodisha , majengo ya burudani nk) kusambaza mali zao au kushirikiana na ‘ wasiokuwa nacho ‘ kwa njia ya ushuru . Magavana pia wana wajibu wa kuhakikisha kuwa mapendekezo hayo juu ya ushuru yanafanywa kwa kushauriana na watu na kwa kupitia ushiriki wa raia ,na si kiholela.

12. Watendaji wakuu pia wana wajibu wa kudhibiti rushwa na kuchukua hatua kwamba wanadhibiti mfumuko wa bei. Mfano wa hii ni kuhakikisha kwamba Kenya haiagizi chakula (mahindi , mchele, sukari nk) lakini badala yake inatumia bidhaa zake za nje ambazo haziwezi kuzwa, viwandani au kuundwa ndani ya nchi.

5.0 Majukumu/kazi za Raia

Kifungu cha 1 cha Katiba ya Kenya, 2010 kinatambua kwamba "(1) Nguvu zote za kiutawala zinamilikiwa na raia wa Kenya na zinaweza kutumiwa tu kulingana na Katiba hii (2) Wananchi wanaweza kutumia nguvu zao za kiutawala moja kwa moja au kupitia kwa wawakilishi wao waliochaguliwa kidemokrasia. (3) Mamlaka chini ya hii Katiba yamepewa taasisi zifuatazo za Serikali, ambazo zitatekeleza majukumu yao kulingana na hii Katiba:–

(a) Bunge na mabaraza ya kutunga sheria katika serikali za kaunti;
(b)Serikali ya kitaifa na miundo yake katika serikali zilizogatuliwa;
(c) Idara ya mahakama na mojopo mengine huru;

Nguvu za kiutawala za wananchi zitatekelezwa katika (a) ngazi ya taifa; na (b) ngazi ya kaunti. "

Hii ina maana kwamba Kenya inamilikiwa na watu wake. Fedha zinazoendesha serikali au zinazotokana kutoka kwa ardhi na rasilimali nyingine asili inamilikiwa na watu wa Kenya. Wakati wananchi wanapowachagua viongozi, watu huwapa jukumu la kuendesha kaunti kwa niaba yao. Hata hivyo, hii haina maana kwamba watu ambao hushikilia nafasi zisizo za kuchaguliwa watakosa kuzingatia wajibu wao wa kuendesha kaunti kwa sababu tu wao si maafisa wa serikali. Wananchi bado wanaweza kutumia nguvu zao za kiutawala moja kwa moja kama ilivyoainishwa katika kifungu 1(2) kwa njia zifuatazo: -

1. **Uongozi na Uadilifu:** Wananchi wana wajibu wa kukataa kutoa au kupokea rushwa, wakati wa uchaguzina wakati wote. Lazima wananchi wawafuatilie maafisa wote waliochaguliwa wa umma ili kuhakikisha kuwa si kwamba tu wana rekodi ya uadilifu kabla ya kuchaguliwa, bali pia wanatenda uadilifu katika muda wao wa huduma.
2. **Kulipa kodi** na kufuatilia maslahi ya jinsi pesa zao zilitumika. Wananchi hawana hiari kuhusu kulipa kodi. Ni lazima kulipa kodi. Hii ndio njia ya pekee ambayo demokrasia inaweza kufanya kazi.
3. **Madhumuni ya ushuru ni kumhakikishia mlipa kodi ubora na upatikanaji kwa wakati wa haki** kupitia utoaji wa huduma. Wajibu wa wananchi haufiki mwisho kwa kulipa kodi. Ni lazima pia kubaki mwangalifu na kufuatilia jinsi kodi yao katika mfumo wa rasilimali za umma inatumika. Fedha za umma katika Serikali ya Kitaifa na Kaunti ni kodi za wananchi kwa serikali ili kutoa huduma na dhamana ya kupata haki kama vile haki ya maji safi, salama na ya kutosha na usafi wa mazingira; upatikanaji wa elimu bora na mwafaka, usalama nakadhalika.
4. **Ushiriki wa wananchi:** Kutambua mifumo mbalimbali zinazotolewa kwa ajili ya wananchi ili kutoa maoni yao hasa kwa kueleza mahitaji yao ya maendeleo na vipaumbele na kushirikishwa katika taratibu za uundaji bajeti. Katiba imeweka wajibu kwa wananchi kushiriki katika utawala. Sheria mbalimbali zimetenga vipengele kwa ushiriki wa raia, kwa mfano katika mchakato wa kuunda bajeti; katika Mipango ya Maendeleo ya Kaunti, eneo bunge na Kata na kadhalika. Ni lazima kwa wananchi kutambua fursa hizi na kutumia kueleza kaunti na serikali za kitaifa na maafisa wa serikali vipaumbele vya wananchi.
5. **Kuchukua Hatua** - Kulalamika: Kutumia njia ya kikatiba, kisheria na isiyo na vurugu ina maana kuthubutu kulalamika kuhusu utoaji duni wa huduma. Leo hivi, wananchi wanaweza kutoa maoni yao kupitia vyombo vya habari vya kijamii, kupiga simu kwa vituo vya redio na runinga, barua na memoranda iliyoandikwa na kupewa viongozi kupitia Bunge au mabaraza ya kaunti au tuvuti, makala katika magazeti, vikao vya wanahabari na hata kwa kuhakikisha kwamba 'sherehe za ushindi' zinazoandaliwa na viongozi wao baada ya uchaguzi isiwe tu jukwaa la kusherehekea, bali pia kwa kuwaelekeza maafisa waliochaguliwa kuhusu kazi wapiga kura wao wanawatarajia kufanya na wakati muafaka kazi hiyo ilipaswa kufanyika. Utamaduni wa ushiriki wa raia katika mipango ya maendeleo, ufuatiliaji, bajeti ya kijamii na ukaguzi wa kijamii imeanza Kenya kupitia uundaji wa nyaraka kama vile Mikakati ya miaka 5 yaMaendeleo ya Eneo Bunge/mipango ya mikakati.Hii inaweza kuigwa katika ngazi yoyote –

   Hili linaweza kuigwa katika kiwango chochote-Wadi, Eneo Bunge, kaunti au taifa na maafisa wa serikali waliochaguliwa wakiwajibikia kwa kila ngazi.

6. **Kuwa badiliko unalotaka kuona:** Mahatma Gandhi anasifika kwa usemi huu mashuhuri. Huu ni mwito wa kila raia kufanya mabadiliko anayotaka kuona katika Kenya. Raia ambaye anataka kuona Kenya ikiwa maji ya kutosha kwa wote lazima mwanzo asifanye utumizi mbaya maji aliyonayo. Mkenya, ambaye anatarajia kuona kikomo kwa rushwa, lazima aanze kwa kutokubali kutoa au kupokea rushwa katika fedha taslimu au namna nyingine – huduma ya upendeleo. Kipengele cha 62 cha Sheria ya Uchaguzi , 2011 kinasema kwamba mpiga kura anayepokea au kupokea chochote katika chakula, kinywaji, kiburudisho, kitumizi, fedha zozote au tiketi, au ameamua njia nyingine au hali nyingine ili kuwawezesha kutoa chakula, kinywaji, kiburudisho au kitumizi akijua kwamba ni kwa nia ya kushawishi wao anatenda kosa. Mmoja wao anaweza kudai kwamba maafisa wote wa umma wafanye kazi wanalipwa kuifanya bila ya kuwapa motisha zaidi / rushwa kwa sababu kumhonga mtu kufanya kazi ambayo analipwa vyema tayari ni sawia na kubadilisha haki au utoaji wa huduma ambao wananchi hulipia kwa njia ya kodi kuwa ni muhimu na hivyo kuwatenga maskini ambao hawana uwezo wa kulipa ziada juu ya kodi wao wanayolipa tayari.

7. **Kuwaita na kuwaondoa Maafisa wa Serikali Waliochaguliwa:** Uchaguzi hutoa fursa kwa wananchi kutangaza wazi kazi ya miaka 5 au mkataba wa kazi, kuwakagua waombezi mbalimbali au wagombea kwa kuwasikiliza na kuangalia manifesto ya vyama vya siasa na kuchagua mmoja wao kwa kila nafasi. Hata hivyo, hata baada ya ukaguzi mkali wa wagombea, bado kuna uwezekano kwamba baadhi ya wale walioajiriwa kazi hawataifanya kwa kuridhisha waajiri wao. Ni kwa sababu hii, Katiba ya Kenya, 2010 inatoa njia kwa wananchi kama waajiri wa kila mmoja ya hawa Maafisa wa Serikali waliochaguliwa kuwaita na kuwakosoa au kuwatimua iwapo baada ya miaka miwili ya kazi, hakuna matokeo yanayoonekana. Haki hii ya kuita na kukosoa na utaratibu wa kufanya hivyo umetolewa ili wananchi kuwaita na kuwakosoa maafisa wa serikali wote waliochaguliwa:-

   - Kifungu cha 104 cha Katiba kinasema kwamba wapiga kura wana haki ya kumwita na kumkosoa Mbunge (wanachama wa Bunge la kitaifa na Seneti) kabla ya mwisho wa muhula wa bunge husika. Sheria ya Uchaguzi inatoa utaratibu ya jinsi ya kufanya hivyo.
   - Wanachama wawakilishi wa kaunti wanaweza kuitwa na kukosolewa kwa misingi ya utovu wa nidhamu yenye uwezekano wa kuleta chuki, kejeli, dharau au kutoheshimu kwa ofisi, ukosefu wa uadilifu, ubadhirifu wa rasilimali za umma, kutoweka na kukosekana kwa wapiga kura bila sababu nzuri, kushindwa kuwakilisha maoni ya wananchi, kushindwa kutoa taarifa kwa wapiga kura juu ya kazi ya baraza la kaunti.
   - Kifungu 144 na 145 ya Katiba inatoa utaratibu wa kuondolewa kwa Rais kwa misingi ya kukosa uwezo wa kiafya wa kimwili au kiakili au kuondolewa kwa ukiukaji wa Katiba, utovu jumla wa nidhamu au ambapo kuna sababu kubwa kwa kuamini kwamba Rais ametenda kosa la uhalifu chini ya sheria za nchi au katika sheria za kimataifa.
   - Kifungu cha 181 cha Katiba ya Kenya kinasema kwamba Gavana wa Kaunti anaweza kuondolewa kutoka ofisi kwa kukiuka Katiba, matumizi mabaya ya mamlaka, utovu jumla wa nidhamu, na ambapo kuna sababu kubwa ya kuamini Gavana ametenda uhalifu chini ya sheria za kitaifa au sheria za kimataifa au kwa kukosa uwezo wa kiafya wa kimwili au kiakili.

Ili Kenya kufurahia kikweli mabadiliko ambayo wananchi wanadhamiria baada ya kupitisha Katiba ya Kenya, kupitia kura ya maoni mwaka 2010, kila raia lazima akubali wajibu wake na kuwa na ari kwa masuala katika utawala, kujua matumizi ya kodi ambayo kila raia hulipa na kuwajibika kwa waliokabidhiwa ofisi za serikali; thamani ya fedha ambayo wanalipwa.

MAJUKUMU YA MAAFISA WA SERIKALI WALIOCHAGULIWA

Kufanya Mabadiliko Kamili Kutoka Zamani

Kati ya 2008-2012, Wakenya walipa ushuru walilipa Wabunge Ksh 851,000 kwa mwezi na Rais Ksh.2.4M kwa mwezi.Katika muda huo, Mapato ya Kenya pa capita yalikuwa Ksh.2, 000 kwa mwezi, ilhali kiwango cha chini cha mshahara kilibaki Ksh.5, 578 kwa mwezi.Hii ina maana Rais anapata mara 595 zaidi ya Mkenya wa kawaida, huku Wabunge wa Bunge la Kumi la Kenya wakipata 425 zadi ya mapato na 210 zadi ya mshahara mchache kwa wafanyi kazi wa ukulima na sekta tofauti ambao jasho lao ndilo nguzo la uchumi wa Kenya.

Nini hasa maafisa wa serikali waliochaguliwa wanafaa kupata na je wanahudumia Wakenya ipasavyo?

Panoja Tutetee Haki

TUME YA HAKI
ZA BINADAMU KENYA

Kinyume Valley Arcade,
Barabara ya Gitanga,
Sanduku La Posta 41079, 00100 GPO,
Nairobi, Kenya.

Simu: +254020-2106709 / 2044545/ 202106763
Nukunishi: +254 020-3874997

Barua pepe: admin@khcr.or.ke
Tovuti: www.khrc.or.ke